

Zesde rapportage van Nederland: 2015-2018

Onder artikel 15, eerste lid, van het Europees Handvest voor regionale talen of talen
van minderheden (Straatsburg, 5 november 1992)

Juni 2019

INHOUD

1. INTRODUCTIE	3
2. TALEN IN BEELD	4
2.1 Fries in Beeld	4
2.1.1 Wet Gebruik Friese Taal	4
2.1.2 Adviesorgaan voor de Friese taal: DINGtiid	4
2.1.3 Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer (BFTK).....	6
2.1.4 De taalskipper Frysk	7
2.1.5 Fries in het onderwijs.....	8
2.1.6 Werkbezoeken en Taaltafel Frysk	9
2.1.7 Demografische gegevens	11
2.2 Onder Deel II erkende minderheidstalen in Beeld.....	15
2.2.1 Streektaalsymposium 2017.....	15
2.2.2 Nedersaksisch	15
2.2.3 Limburgs.....	17
2.2.4 Non-territoriale talen: Jiddisch en Sinti-Romanes	19
2.3 Overige talen	21
2.3.1 Papiamentu	21
2.3.2 't Bildts	21
2.3.3 De Nederlandse Gebarentaal.....	22
3. AANBEVELINGEN VAN HET COMITE VAN MINISTERS	23
4. BEVINDINGEN VAN HET COMITÉ VAN EXPERTS	26
4.1 Bevindingen met betrekking tot Deel II van het Handvest.....	26
Artikel 7 – Doelstellingen en beginselen.....	26
4.2 Bevindingen met betrekking tot Deel III van het Handvest: Fries	34
Artikel 8 – Onderwijs.....	34
Artikel 9 – Justitie.....	39
Artikel 10 – Bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten.	40
Artikel 11 – Media.....	42
Artikel 12 – Culturele activiteiten en voorzieningen	44
Artikel 13 – Economisch en sociaal leven	46

1. INTRODUCTIE

Nederland heeft in de periode 2015-2018 de nodige stappen gezet om het beleid ten aanzien van de talen erkend onder het Europees Handvest voor Regionale talen of talen van Minderheden vallen verder te versterken. Met deze rapportage wordt ingegaan op de belangrijkste ontwikkelingen in deze periode en de aanbevelingen die het Comité van Ministers en het Comité van Experts in 2016 hebben vastgesteld.

Nederland heeft in het proces van aanvaarding van het Handvest de verplichting op zich genomen de bepalingen van Deel II van het Handvest op de volgende regionale of non-territoriale talen toe te passen: het Limburgs, het Nedersaksisch, het Jiddisch en de talen van de Romani. Voor het Koninkrijk der Nederlanden zijn de bepalingen van het Handvest op 1 maart 1998 in werking getreden. Binnen het Koninkrijk geldt het Europees Handvest alleen voor Nederland.

Ten aanzien van de Friese taal in de provincie Fryslân heeft Nederland zich, in overeenstemming met artikel 2, tweede lid van het Handvest, tevens gebonden tot toepassing van minimaal vijfendertig leden of letters daarvan, gekozen uit de bepalingen van Deel III van het Handvest. Bij de aanvaarding van het Handvest heeft Nederland zich verplicht 48 bepalingen toe te passen. Het kabinetsbeleid inzake de Friese taal en cultuur was hierbij richtinggevend bij de keuze van de bepalingen.

De zesde rapportage van Nederland is tot stand gekomen met medewerking van de betrokken departementen en provincies. Tijdens het rapportagetraject hebben er op initiatief van het coördinerend ministerie van Binnenlandse Zaken bovendien voor het eerst zogenaamde ‘taaltafels’ plaats gevonden met vertegenwoordigers, sprekers en organisaties van de regio gebonden talen. Centraal in de gesprekken stonden het gebruik van de taal, de toekomst van de taal en lopende projecten. De opbrengsten van deze gesprekken zijn per taal apart meegenomen in deze rapportage.

In het volgende deel van de rapportage zal eerst een beeld geschetst worden van de recente ontwikkelingen op het terrein van de onder het Handvest erkende talen. Tevens wordt kort ingegaan op het Papiamentu, 't Bildts en de Nederlandse Gebarentaal. Deel drie gaat in op de aanbevelingen van het Comité van Ministers. Deel vier behandelt uitgebreid de bevindingen van het Comité van Experts uit de vijfde monitoringscyclus. Hierbij wordt eerst ingegaan op de bevindingen met betrekking tot deel II van het Handvest, gevolgd door bevindingen met betrekking tot deel III.

Bij deze rapportage zijn tot slot de Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer 2019-2023 (BFTK) en het convenant Nedersaksisch bijgevoegd als bijlagen.

2. TALEN IN BEELD

Het Fries is in Nederland erkend onder deel III van het Handvest. Nederland kent verder de volgende onder deel II erkende (regionale) talen: Nedersaksisch, Limburgs, Jiddisch en Sinti-Romanes.

In eerdere rapportagecycli is reeds benoemd dat de verantwoordelijkheid voor het beschermen en bevorderen van regionale talen en talen van minderheden in de praktijk belegd is bij de lokale overheden. Hierbij spelen de provincies een primaire rol. Door hun directe binding met de regio en haar inwoners hebben lokale overheden beter zicht op de situatie en de wensen en behoeften van de sprekers van de betreffende regionale taal. Taalsituaties verschillen sterk per regio. Doordat provincies en gemeenten dichterbij de praktijk staan dan de Rijksoverheid kunnen zij beter op deze verschillen inspelen. Provincies onderhouden hun eigen subsidierelaties met bij de regionale talen betrokken instellingen en stellen hiervoor ook hun eigen regelgeving vast.

Dit deel van de rapportage schetst eerst een beeld van de ontwikkelingen met betrekking tot de Friese taal en cultuur alvorens verder in te gaan op de talen erkend onder deel II van het Handvest en de niet-erkende talen Papiamentu, 't Bildts en Nederlandse Gebarentaal. De uitkomsten van de taaltafels georganiseerd door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties met de regio gebonden talen zijn hierin meegenomen.

2.1 Fries in Beeld

In de afgelopen periode hebben zich een aantal belangrijke ontwikkelingen voorgedaan op het gebied van de Friese taal en cultuur. De Wet gebruik Friese taal en de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur hebben bijgedragen aan de verdere bevordering en waarborging van de Friese taal en cultuur. Daarnaast heeft de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in 2017, in goed overleg met betrokken partijen, de rol van taalskipper bij de provincie Fryslân belegd. Ook op het gebied van onderwijs hebben zich nieuwe ontwikkelingen voorgedaan.

2.1.1 Wet Gebruik Friese Taal

Op 1 januari 2014 is de Wet gebruik Friese¹ taal in werking getreden. In deze taalwet wordt de positie van de Friese taal in het bestuurlijk verkeer en het rechtsverkeer verankerd en de gelijke rechten van de Nederlandse en Friese taal binnen de provincie Fryslân gewaarborgd. De Rijksoverheid en de provincie Fryslân hebben een gezamenlijke verantwoordelijkheid en zorgplicht voor de Friese taal en cultuur, en maken periodiek bestuursafspraken ter uitwerking van die verantwoordelijkheid. Het doel van deze wet is om in de provincie Fryslân het recht van eenieder te garanderen om gebruik te maken van zijn eigen taal, hetzij Nederlands of Fries, in de rechtszaal en in het contact met bestuursorganen en daarmee de gelijke positie van het Fries en het Nederlands in de provincie Fryslân te waarborgen. De wet bevat een algemene bepaling waarin het Nederlands en het Fries worden gemarkeerd als de twee officiële talen in de provincie Fryslân. De instelling van een Orgaan voor de Friese taal is tevens een onderdeel van deze wet.

2.1.2 Adviesorgaan voor de Friese taal: DINGtiid

De Wet gebruik Friese taal regelt ook de oprichting van een Orgaan voor de Friese taal. Dit orgaan, genaamd DINGtiid, rapporteert, adviseert en signaleert over onderwerpen inzake het Fries. Het orgaan heeft als taak om de gelijke positie van de Friese en Nederlandse taal in de provincie Fryslân te bevorderen. DINGtiid brengt advies uit aan de Rijksoverheid en de provincie en wordt bekostigd door gezamenlijke financiering. Er vindt regelmatig overleg plaats tussen zowel DINGtiid en de Rijksoverheid, als DINGtiid en de provincie Fryslân.

Het werkprogramma van DINGtiid bestaat uit het uitbrengen van adviezen op verschillende thema's en het organiseren van zogeheten 'DINGpetear' gesprekken. Tijdens deze gesprekken worden

¹ Nederlandse tekst: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0034047/2014-01-01> Friese tekst: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2014-17562.html>

verschillende belanghebbenden bij het Fries uitgenodigd om te praten over een thema zoals Fries in het onderwijs. De ‘DINGpetearen’ vormen vaak weer aanleiding voor verder onderzoek en advies.

Advies en rapport implementatie Europees Handvest

In 2018 bracht DINGtiid een viertal adviezen uit aan de minister van Binnenlandse Zaken bij het rapport ‘*De implementatie van het Europees Handvest voor Regionale of Minderheidstalen sinds de ratificatie in 1996*’²:

1. Het zou goed zijn als het Rijk in gesprek treedt met de Raad van Europa om de driejaarlijkse Europese rapportagecyclus in lijn te brengen met de vierjaarlijkse beleidscyclus van meerdere lidstaten: als deze twee cycli samenvallen, zal de informatievoorziening beter zijn en de implementatie soepeler kunnen verlopen.
2. De Raad van Europa is structureel kritisch over de wijze waarop het Rijk een aantal bepalingen uitvoert. Op zijn beurt wijst het Rijk op structurele problemen voor het implementeren van diezelfde bepalingen. Dit leidt tot een impasse, die nadelig is voor de Friese taal. Het Rijk zou deze impasse moeten bespreken met de Raad van Europa. De Provinsje Fryslân kan hierbij als taalskipper een bemiddelende rol spelen.
3. Om de implementatie te verbeteren zou het Rijk voorafgaand aan de periodieke rapportages aan de Raad van Europa één of meer werkbezoeken aan Fryslân moeten brengen, om zo in het veld uitvoerig te worden geïnformeerd over de stand van zaken, problemen en kansen met het Fries.
4. DINGtiid adviseert Rijk en Provinsje Fryslân om in de komende jaren te inventariseren welke bepalingen uit het Europees Handvest volgens de Raad van Europa niet (voldoende) geïmplementeerd zijn, en uit te zoeken wat hiervoor de redenen zijn. Daarna zou vóór 2024, als weer een nieuwe BFTK-periode ingaat, moeten worden afgesproken hoe deze ‘problematische’ bepalingen in de BFTK dienen te worden geregeld.

De minister van Binnenlandse Zaken heeft in reactie op de adviezen aangegeven de hoge rapportagedruk te herkennen en het adviesorgaan geïnformeerd over het besluit van de Raad van Europa om de rapportage cycli voor het Handvest en Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden op elkaar af te stemmen. De verwachting is dat deze wijziging de rapportagedruk danig zal verminderen en bovendien zal leiden tot een betere kwaliteit in de informatievoorziening aan de Raad van Europa.

Met betrekking tot de impasse heeft de minister aangegeven dat het ministerie kiest voor een pragmatische aanpak in het vervullen van de verdragsverplichtingen binnen het Handvest en hierbij zal blijven wijzen op het Nederlandse wettelijke kader en de Nederlandse bestuurlijke verhoudingen. De minister ziet op lokaal niveau een rol weggelegd voor de taalskipper.

Als onderdeel van de zesde Handvestrapportage heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken in samenwerking met de provincie een taaltafel Frysk georganiseerd. Hier is het gesprek gevoerd met jongeren over het gebruik van het Fries en met gemeente- en provincieambtenaren over de Wet gebruik Friese taal. Verderop in de rapportage volgt een uitgebreid verslag van het werkbezoek en de taaltafel. Daarnaast is in de BFTK 2019-2023 afgesproken dat de provincie en Rijk jaarlijks een werkbezoek organiseren voor rijksambtenaren van departementen die betrokken zijn bij het Friese taaldossier.

Tot slot adviseert DINGtiid over de BFTK als implementatie-instrument voor het Handvest. In overleg met de provincie zal bekeken worden hoe er gezamenlijk uitwerking geven kan worden aan dit advies en op welke wijze eventuele nadere afspraken gemaakt kunnen worden in toekomstige bestuursafspraken.

² <https://dingtiid.frl/posysje-frysk-ferbetterje-troch-effisjintere-gearwurking-ryk-en-europa/>

2.1.3 Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer (BFTK)

De Rijksoverheid en de provincie Fryslân hebben een gezamenlijke verantwoordelijkheid en zorgplicht voor de Friese taal en cultuur en maken periodiek bestuursafspraken ter uitwerking daarvan. De gedeelde verantwoordelijkheid voor de Friese taal en cultuur komt voort uit de Wet gebruik Friese taal (2014), het Europees Handvest voor regionale talen en talen van minderheden (1998) en het Kaderverdrag inzake de bescherming van Nationale Minderheden (2005). In de Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer (BFTK) worden afspraken gemaakt over het gebruik van het Fries in de volgende domeinen: onderwijs, rechterlijke autoriteiten, bestuurlijke autoriteiten, openbare diensten, media, cultuur, economisch en sociaal leven en grensoverschrijdende uitwisselingen.

Evaluatie BFTK 2013-2018

In 2016 heeft de tussentijdse evaluatie van de BFTK 2013-2018 plaatsgevonden. De mate waarin de doelen van de BFTK zijn behaald op domeinen als onderwijs, de rechterlijke autoriteit en media is beoordeeld aan de hand van observaties uit de praktijk en de adviesrapporten van het orgaan DINGtiid. Uit de evaluatie van de BFTK, die in samenwerking met de provincie Fryslân is uitgevoerd, kwam over het algemeen een positief beeld naar voren. Op verschillende niveaus zijn belangrijke stappen gezet voor de bescherming van de Friese taal. Zo heeft de provincie Fryslân het 'Taalplan Frysk' vastgesteld, dat als doel heeft van alle Friese scholen vast te stellen wat zij aan Friese taal doen en in hoeverre de kerndoelen worden gehaald. Ook is de monitoring van het gebruik van het Fries in de rechtspraak in gang gezet. Verder ging met betrekking tot media een ingeboekte bezuiniging van € 17 miljoen per jaar voor de regionale omroepen in op 1 januari 2017. Iedere regionale omroep moest daaraan bijdragen. Deze bezuiniging gold en geldt dus ook voor Omrop Fryslân. Met de regionale omroepen is afgesproken dat bij het invullen van de bezuiniging de programmering en de redacties zoveel mogelijk zullen worden ontzien.

Het opstellen van taalbeleidsplannen en taalverordeningen door decentrale bestuursorganen in het Friese taalgebied bleek een aandachtspunt. Op het tijdstip van de evaluatie bleek een sterke meerderheid van de gemeenten in de provincie Fryslân niet actief bezig te zijn met een taalbeleidsplan. DINGtiid adviseerde een sterkere focus op het uitvoeren van taken en verantwoordelijkheden om met de Friese taal op koers te kunnen komen. De uitvoering van taalwetgeving zou volgens DINGtiid belegd moeten worden bij een zogenaamde 'taalskipper'. In goed overleg tussen de provincie en de Rijksoverheid is besloten deze rol te beleggen bij de provincie Fryslân. De rol van de taalskipper wordt hieronder verder beschreven.

BFTK 2019-2023

De BFTK 2019-2023 is in goede samenwerking met de provincie Fryslân tot stand gekomen. De voorbereidingen voor de nieuwe BFTK zijn eind 2017 begonnen. Er heeft regelmatig overleg plaatsgevonden tussen de provincie, het coördinerend ministerie van Binnenlandse Zaken en andere betrokken departementen zoals het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en het ministerie van Justitie en Veiligheid. Het adviesorgaan voor de Friese taal, DINGtiid, is zoals in de Wet gebruik Friese taal opgenomen, nauw betrokken geweest bij het proces. In het voorstadium heeft de provincie ook gesproken met vrijwel alle bij de Friese taal betrokken organisaties als de Ried fan de Fryske Beweging, de Fryske Akademy en het taalbevorderingsinstituut Afûk. De uitkomsten van deze gesprekken zijn waar mogelijk en wenselijk meegenomen in de totstandkoming van de bestuursafpraak. De afspraken in de BFTK zijn opgesteld binnen de geldende wettelijke kaders in Nederland. Hierbij is pragmatisch gekeken naar duurzame borging en bevordering van de Friese taal. Uitgangspunt is dat de Friese taal als onderdeel van de regionale identiteit niet enkel een recht, maar ook een vanzelfsprekendheid is. In de BFTK 2019-2023 is, naast het gebruik van het Fries in de domeinen zoals beschreven onder deel III van het Handvest, onder andere de rol van de provincie als taalskipper en de wetgeving uit 2014 opgenomen. De nieuwe bestuursafpraak is per 1 januari 2019 in werking getreden.

In vergelijking met voorgaande bestuursafspraken zet de BFTK 2019-2023 een stip op de horizon naar 2030 voor het Fries in de verschillende domeinen. Zowel de Rijksoverheid als de provincie

zetten hierbij in op betere zichtbaarheid van het Fries. De provincie en het Rijk zetten zich in om het functioneel gebruik van het Fries, en daarmee de zichtbaarheid, in de openbare ruimte in Fryslân zoveel mogelijk te vergroten³. Afgesproken is ook dat er een verkennend onderzoek plaats zal vinden naar de toegevoegde waarde van omvormen van de Wet gebruik Friese taal naar een kaderwet. Ook zal er een overzicht opgesteld worden van niet-geratificeerde artikelen uit het Handvest die opgenomen zouden kunnen worden in een volgende bestuursafpraak.

In lijn met de ambities voor het onderwijs wordt er gestreefd naar toename van het aantal mensen dat Fries spreekt, leest en schrijft in 2030. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen moedertaalsprekers en tweede taalsprekers. Afgesproken is verder dat de Rijksoverheid budget begroot voor de financiering van de leerstoel Friese taal- en letterkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen en de curriculumherziening. Ook is de rol van de onderwijsinspectie duidelijker beschreven. De recente ontwikkelingen en afspraken in de BFTK op het gebied van onderwijs worden verderop nader uitgelicht.

De wettelijke positie van Omrop Fryslân is geregeld in de Mediawet 2008. De onafhankelijkheid van het media-aanbod en de herkenbaarheid van Omrop Fryslân zijn gedurende de looptijd van de BFTK geborgd in overeenstemming met deze wet.

Afspraken met betrekking tot Fries in het bestuurlijk verkeer omvatten het beschikbaar stellen van kandidaatstellingsformulieren voor de Tweede Kamer, Eerste Kamer en Europees parlement in de Friese taal. Daarnaast begroot het ministerie van Binnenlandse Zaken voor de looptijd van de BFTK, jaarlijks € 150.000 voor de uitvoering van taken met betrekking tot de Wet gebruik Friese taal door de provincie Fryslân.

Het Rijk en de provincie streven naar het vanzelfsprekend gebruik van de Friese taal vanwege de meerwaarde die het gebruik van deze taal in een Friese meertalige context kan hebben. Daarom zullen zij de rechterlijke en bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten in Fryslân die hierbij betrokken zijn uitnodigen om te bespreken of dat in 2030 mogelijk kan zijn. Gezien de staatsrechtelijke positie van de rechtspraak en de ondertekenende partijen in de BFTK kan de bestuursafpraak geen afspraken inhouden ten aanzien van de rechtspraak. De provincie treedt met de Rechtbank Noord-Nederland en het hof Arnhem-Leeuwarden in overleg. Tussen de provincie en de rechtspraak te maken afspraken worden afzonderlijk vastgelegd.

De ambitie is verder om de positie van het Fries in de zorg te versterken via de WMO. Op het domein van grensoverschrijdende samenwerking is afgesproken dat Nederlandse ambassades worden aangemoedigd rekening te houden met de wettelijke plaats van de Friese taal en cultuur in publieksdiplomatie en cultuurbeleid.

2.1.4 De taalskipper Frysk

Als meest betrokken bestuurslaag geeft de provincie sinds 2017 in overleg met het Rijk invulling aan de rol van de taalskipper. De rol van de taalskipper is opgenomen in de BFTK 2019-2023 en verder beschreven in het startdocument 'De taalskipper Frysk'⁴.

De taalskipper is een organisatie en/of persoon die actieve structurele sturing geeft bij het implementeren van tussen het Rijk en de provincie gemaakte afspraken op het gebied van de Friese taal en cultuur. De taalskipper coördineert, verbindt en inspireert in overleg met het Rijk het Friese taaldossier in de provincie Fryslân. De taalskipper is de partij die hierbij het voortouw neemt om alle decentrale betrokkenen bij elkaar te brengen. De taalskipper stuurt daar waar kansen onbenut blijven.

³ Zie BFTK hoofdstuk 1.5

⁴ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brochures/2018/12/21/de-taalskipper-frysk>

De provincie Fryslân vervult de rol van taalskipper, concreet betreft dit de gedeputeerde verantwoordelijk voor de Friese taal en cultuur en de Commissaris van de Koning in de provincie Fryslân. De taalskipper stuurt actief op het samenwerken en realiseren van gemaakte afspraken die gebaseerd zijn op de WGFT, onderwijswetgeving inzake de Friese taal en op de in de BFTK vastgelegde afspraken, voortvloeiend uit het Europees Handvest voor regionale talen of minderheidstalen en het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden.

Van belang is om bij de verdere uitwerking van de rol van taalskipper expliciet te maken dat er sprake is van drie niet van elkaar losstaande provinciale taken tot nu toe:

1. De taak om sinds 1989 als inspannende partij er zorg voor te dragen dat de Friese taal en cultuur gerelateerde BFTK in samenwerking met het Rijk en overige betrokken partijen opgesteld en uitgevoerd wordt;
2. De taak die sinds 1 januari 2014 bij het in werking treden van WGFT van toepassing is. Insteek hierbij is de bij de WGFT betrokken relevante bestuursorganen (Friese gemeenten en FUMO, Veiligheidsregio Fryslân en Wetterskip Fryslân) bevorderen dat de taalwet geïmplementeerd wordt door o.a. het opstellen van een verordening en een taalbeleidsplan Friese taal;
3. De taak die sinds 2014 en 2015 n.a.v. veranderende onderwijswetgeving aangaande het ontheffingenbeleid en het vaststellen van de kerndoelen voor het grootste deel is overgeheveld van het Rijk naar de provincie. Sinds 2014 hebben de Provinciale Staten de bevoegdheid om kerndoelen voor het vak Fries vast te stellen. Ook verlenen Gedeputeerde Staten sinds 2015 gedeeltelijk ontheffing voor het vak Fries.

Het doel van de taalskipper is om de bij het Friese taaldossier decentrale betrokkenen te inspireren om daar waar mogelijk samen te werken om te komen tot realisering van gemaakte afspraken tussen het Rijk en de provincie om de Friese taal en cultuur te waarborgen en te bevorderen. De gezamenlijke verantwoordelijkheid en zorgplicht t.a.v. de bevordering van het Fries door het Rijk en de provincie zoals benoemd in de taalwet en de BFTK zijn hiervoor de uitgangspunten. Van belang is dat bij het realiseren van dit doel, het Rijk (in het bijzonder het coördinerende ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties) hierbij naast het uitvoeren van de in de BFTK gemaakte afspraken zijn eigen verantwoordelijkheid houdt als wetgever en als ondertekenaar van het door Nederland geratificeerde Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden en het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden.

2.1.5 Fries in het onderwijs

De Wet op het primair onderwijs (WPO)⁵ en de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO)⁶ bepalen dat in de provincie Fryslân ook onderwijs wordt gegeven in de Friese taal. Scholen hebben een wettelijke verplichting het vak Fries aan te bieden. Gedeputeerde Staten kunnen gedeeltelijke of volledige ontheffing van deze verplichting verlenen en stellen daarvoor in een beleidsregel de criteria vast. Gedurende de looptijd van de BFTK wordt op basis van de provinciale Beleidsregel voor het verkrijgen van ontheffing voor het vak Fries in het primair en voortgezet onderwijs⁷ verder uitvoering gegeven aan het onderwijsbeleid in de provincie Fryslân.

Het project Taalplan Frysk geeft uitvoering aan de Beleidsregel. De eerste fase van het Taalplan Frysk, het in kaart brengen van de feitelijke situatie, is in 2018 afgerond⁸. Per school is in een Taalplan Frysk o.a. vastgelegd welke kerndoelen de school voor het vak Fries behaalt en wat de ambitie van de school is. Gedeputeerde Staten hebben, op basis van de taalplannen, alle scholen een

⁵ <https://wetten.overheid.nl/BWBR0003420/2018-08-01>

⁶ <https://wetten.overheid.nl/BWBR0002399/2019-01-01>

⁷ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/prb-2015-3671.html>

⁸ N.A. Varkevisser en A.P. Walsweer. 2018. *It is mei sizzen net te dwaan – Rapport taalplan Frysk: inventarisatie naar de stand van zaken m.b.t. het (vak) Fries in het primair en voortgezet onderwijs.*

profiel toegekend. Een school met een A-profiel behaalt alle kerndoelen. Scholen die niet alle kerndoelen behalen wordt een lager profiel, en daarmee een voorlopige (gedeeltelijke) ontheffing, toegekend.

Op basis van de analyse van de uitkomsten van het Taalplan Frysk wordt scholen steun op maat geboden om de kwaliteit en het vastgestelde niveau van het vak Fries te verbeteren. Na een periode van vier jaar nadat het profiel van de school is vastgesteld worden scholen opnieuw bezocht. Het doel is dat na drie cycli (uiterlijk 2030) alle scholen in het Friese taalgebied⁹ alle kerndoelen voor het vak Fries voldoende aanbieden en geen (gedeeltelijke) ontheffing meer krijgen.

De afspraken, gemaakt in de BFTK 2019-2023, streven naar een doorlopende leerlijn Fries, van de voorschoolse periode tot en met het hoger onderwijs. Naast het verplichte aanbod van het vak Fries in het primair en voortgezet onderwijs blijft de provincie in gesprek met bijvoorbeeld kinderopvang en mbo-scholen over het Fries. Op academisch niveau bestaat aan de Rijksuniversiteit Groningen binnen de opleiding Minorities & Multilingualism een leerstoel Friese taal- en letterkunde. Zowel het ministerie van Binnenlandse Zaken als de provincie begroten voor de looptijd van de BFTK jaarlijks € 110.000 voor de instandhouding van deze leerstoel Friese taal- en letterkunde.

Op grond van de wijziging van de onderwijswetgeving in 2014 hebben de Provinciale Staten van Fryslân de bevoegdheid om de kerndoelen voor het vak Fries in het primair onderwijs, het voortgezet onderwijs en het speciaal onderwijs vast te stellen. In het proces om tot nieuwe kerndoelen voor het Fries te komen heeft de provincie een parallel traject opgezet aan de landelijke curriculumherziening curriculum.nu. In de BFTK is vastgelegd dat het ministerie van OCW eenmalig de kosten compenseert die zijn gemaakt om leerkrachten in het ontwikkelteam en de ontwikkelscholen hiervoor vrij te stellen. Het ministerie van OCW en de provincie treden daarnaast met elkaar in gesprek om te onderzoeken hoe in het vervolg bij de herziening van de kerndoelen Fries zoveel mogelijk aangesloten kan worden bij het landelijke traject

De toezichthoudende rol voor het vak Fries is, in het verlengde van andere schoolvakken, belegd bij de onderwijsinspectie. De rol van de onderwijsinspectie bij het vak Fries is duidelijk omschreven in de BFTK 2019-2023. In het kader van de reguliere vierjaarlijkse onderzoeken naar bestuur en scholen in het funderend onderwijs besteedt de inspectie als daartoe aanleiding bestaat aandacht aan de wijze waarop het bestuur de kwaliteit van het leerstofaanbod en daarbinnen het aanbod in de Friese taal op de scholen bevordert en monitort. Sinds 2018 hanteert de onderwijsinspectie een nieuw toezichtkader dat gelijk geldt voor alle vakken, inclusief het Fries. Bij gebleken wettelijke tekortkomingen geeft de inspectie een herstelopdracht. Daarnaast zal de inspectie in de komende drie taalplancycli tot 2030 tweemaal een thematisch onderzoek doen waarmee de ontwikkeling van het aanbod in de Friese taal kan worden gevolgd. Hiervoor zal een steekproef worden genomen uit scholen met verschillende taalprofielen.

2.1.6 Werkbezoeken en Taaltafel Frysk

In januari 2018 vond in het kader van de totstandkoming van de BFTK 2019-2023 een tweedaags werkbezoek plaats aan de provincie Fryslân voor rijksambtenaren betrokken bij de BFTK. Hierbij waren ook ambtenaren van de provincie Fryslân aanwezig en een vertegenwoordiging van het adviesorgaan DINGtiid.

Het werkbezoek had ten doel rijksambtenaren kennis te laten maken met een aantal domeinen uit de BFTK: onderwijs, rechtspraak, media en zorg. Tijdens een bezoek aan het Drachtster Lyceum werd er kennisgemaakt met het vak Fries in het voortgezet onderwijs. De deelnemers aan het werkbezoek kregen een korte uitleg over de invulling van het vak Fries op de school en kregen daarna de gelegenheid in gesprek te gaan met een aantal leerlingen tijdens een Friese les. Veel leerlingen gaven aan het vak gekozen te hebben omdat er thuis ook Fries gesproken wordt. De taal vormt een belangrijk deel van hun identiteit. Het vak wordt ook gevolgd door leerlingen die niet van huis uit

⁹ Het Friese taalgebied betreft alle Friese gemeenten met uitzondering van de Waddeneilanden en gemeente Weststellingwerf

Friestalig zijn. Hanny Elzinga, strafrechtjurist aan het hof Arnhem-Leeuwarden en lid van DINGtiid, benadrukte in een gesprek met de aanwezigen het belang van Fries in de rechtspraak. Zij wees op de noodzaak om zowel in de rechtzaal als bij de politie het Fries sterker uit te dragen. Het Nederlands wordt door velen (onbewust) als norm gezien, terwijl het gebruik van het Fries bij kan dragen aan het oplossen van een zaak. Tijdens het bezoek aan Omrop Fryslân werd ingegaan op de positie van het Fries in de media. De Omrop staat op nummer twee van best bekeken regionale zenders en maakt als enige regionale zender ook school TV. De Omrop kiest in haar beleid ervoor zoveel mogelijk gebruik te maken van het Fries, maar laat bij interviews de taalkeuze aan de geïnterviewde. Tot slot werd er een bezoek gebracht aan Medisch Centrum Leeuwarden waar door de Afûk en een medewerker van het ziekenhuis ingegaan werd op het belang van het gebruik van het Fries in de zorg en de mogelijkheden daartoe. Het gebruik van het Fries leidt tot betere kwaliteit van de zorgverlening. Het ziekenhuis zegt bij anamnese te vragen naar de voorkeurstaal van de patient en probeert hier in de behandeling verder rekening mee te houden. Daarnaast heeft een arts in het ziekenhuis een project gestart waarbij patienten door middel van Friestalige videos thuis al geïnformeerd worden over de behandeling of afspraak in het ziekenhuis.

In de BFTK 2019-2023 is opgenomen dat het coördinerend ministerie van Binnenlandse Zaken en de provincie jaarlijks een inhoudelijk introducerend werkbezoek naar de provincie Fryslân organiseren. Hiermee wordt ingezet op het vergroten van de minimale kennis van de Friese taal en cultuur van de bij de betrokken rijksambtenaren. In maart 2019 vond het eerste van deze werkbezoeken plaats. Op verzoek van het ministerie van Binnenlandse Zaken heeft er ook een alternatieve interactieve variant van een taaltafel plaatsgevonden waarbij er in gesprek is gegaan over het Fries met jongeren, ambtenaren van gemeenten en de provincie en medewerkers van de Afûk.

De taaltafel bestond uit een gesprek met scholieren en een gesprek met ambtenaren van provincie en gemeenten over het gebruik van het Fries. Het theaterstuk 'De Grins' diende hierbij als setting voor de discussie. Voor het eerste deel van de taaltafel waren scholieren van de Montessori Highschool uit Leeuwarden uitgenodigd om in gesprek te gaan over het Fries. Centraal hierbij stonden de vragen in welke mate er Fries gebruikt wordt, wat het Fries voor de leerlingen betekent en of de leerlingen in de toekomst van plan te zijn het Fries te gebruiken in hun werk en thuissituatie. De groep scholieren bestond uit zowel leerlingen die het vak Fries volgden, als leerlingen die dit vak niet in het pakket hebben. Scholieren die het vak Fries gekozen hadden deden dit veelal omdat er thuis ook Fries gesproken wordt. Zoals ook uit de gesprekken in 2018 met leerlingen bleek wordt in deze gevallen de Friese taal vaak als deel van de identiteit ervaren. Een aantal leerlingen gaf aan de taal ook als voordeel te zien in de toekomstige beroepskeuze. Deze groep leerlingen gaf verder aan zijn/haar kinderen in de toekomst tweetalig te willen opvoeden. Bij leerlingen die geen Fries in het pakket hebben wordt thuis ook geen Fries gesproken. Zij voelen zich niet verbonden met de taal en zien niet de meerwaarde van het leren van de taal in. In een enkel geval roept het Fries negatieve associaties op, dit leek ook samen te hangen met het niet kunnen verstaan van de taal. Meertaligheid in het algemeen werd niet als negatief ervaren door deze groep, de leerlingen zouden als zijn een keuze moesten maken echter voor het Engels kiezen en niet voor het Fries. Ook al wordt het spreken van Fries door deze groep wel ook gezien als deel van een Friese identiteit.

Het tweede deel van de taaltafel bestond uit drie gespreksrondes met ambtenaren van gemeenten, provincie en het Rijk¹⁰ over de implementatie van de Wet gebruik Friese taal en het daarbij horende taalbeleid op provinciaal en lokaal niveau. Naar voren kwam dat naast wetgeving onderlinge afspraken al dan niet vastgelegd over het gebruik van het Fries door ambtenaren bepalend zijn voor de mate van het gebruik van het Fries. De taalhouding van medewerkers in hogere functies kan hierbij kan bepalend zijn voor het gebruik van het Fries bij medewerkers in lagere functies. Bij zowel gemeenten als provincies bestaat er taalbeleid. De provincie is taalvolgend, dat wil zeggen dat

¹⁰ Aan de taaltafel namen deel: ambtenaren van de provincie Fryslân, de gemeenten Súdwest-Fryslân en Tytsjerksteradiel, ambtenaren van de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Onderwijs Cultuur en Wetenschap en Buitenlandse Zaken, de Afûk en DINGtiid.

contact in principe plaats blijft vinden in de taal waarin door burgers het eerst contact gezocht wordt met de provincie. Intern is daarnaast het streven een kwart van de stukken in het Fries naar de Staten te zenden, Statenvragen die in het Fries gesteld worden altijd in het Fries te beantwoorden en zoveel mogelijk content op websites in het Fries aan te leveren. De in 2011 gevormde gemeente Súdwest-Fryslân streeft ernaar zich actief en uitnodigend op te stellen als tweetalige gemeente. Het huidige taalbeleid is tot stand gekomen op basis van een enquête onder de bewoners. Bij het vaststellen van dit nieuwe taalbeleid is uitgegaan van het hoogste niveau van Fries taalbeleid in de gemeenten voor de herindeling. De gemeente is momenteel bezig het taalbeleid weer te herzien met de toetreding van een deel van de gemeente Littenseradiel, een zeer Friestalige gemeente, tot de gemeente Súdwest-Fryslân. Ook in de gemeente Leeuwarden loopt momenteel een dergelijke enquête onder medewerkers en inwoners. Naar aanleiding van de recente herindelingen is ook de gemeente Leeuwarden bezig met het opstellen van nieuw taalbeleid. Hierbij is in het bijzonder aandacht voor de relatie tussen stad en vaak Friestalige omliggende dorpen. Daarnaast is er gesproken over in hoeverre inwoners voldoende op de hoogte zijn van de rechten die voortvloeien uit de de Wet gebruik Friese taal. Aangegeven werd dat het niet altijd zichtbaar is dat inwoners het recht hebben om Fries te spreken. Gemeenten en de rechtbank zouden actiever uit kunnen nodigen tot het gebruiken van het Fries.

Het werkbezoek stond in het teken van Fries in het onderwijs. Er is een bezoek gebracht aan Friesland College waar door de Afûk en het Friesland College gesproken is over Fries in mbo opleidingen. De Afûk richt zich op vakspecifieke opdrachten voor mbo-studenten waarbij het Fries een rol speelt. Binnen het Talencentrum van het Friesland College wordt sinds twee jaar ook Fries aangeboden. Fries wordt door het Talencentrum aangeboden als keuzevak en is daardoor beschikbaar voor studenten van verschillende opleidingen. Het Talencentrum biedt de taal praktijkgestuurd aan. Het Fries is belangrijk omdat het diep geworteld is in met name dorpen en mensen. Studenten komen binnen de provincie in hun beroep dus ook regelmatig in contact met het Fries. Het beheersen van de Friese taal kan zo van toegevoegde waarde zijn voor een electricien die aan het werk gaat bij bijvoorbeeld een Friessprekende klant. De taal geeft zo een gevoel van vertrouwen. Zowel de Afûk als het Friesland College geven aan dat in het mbo onderwerpen pas werkelijk gaan leven als het bedrijfsleven en de overheid aangeven dat het belangrijk is. Fries moet positie krijgen. De BFTK 2019-2023 bevat ook afspraken over Fries in het mbo. Daarnaast is er een bezoek gebracht aan de lerarenopleiding aan de NHL Stenden. De hogeschool biedt binnen de PABO opleiding Fries als 14e kennisbasis aan alle studenten. Er wordt hierbij onderscheid gemaakt tussen Fries voor Friestaligen en niet-Friestaligen. Ook verzorgt de hogeschool de tweede en eerstegraads opleiding docent Fries. Studenten hebben de mogelijkheid gelijktijdig opgeleid te worden tot docent Nederlands. Tijdens het bezoek is er gesproken met een van de leraren in opleiding en over de ontwikkeling van de Frisia toets. Dit is een digitale, adaptieve toets die vergelijking met andere talen mogelijk maakt.

2.1.7 Demografische gegevens

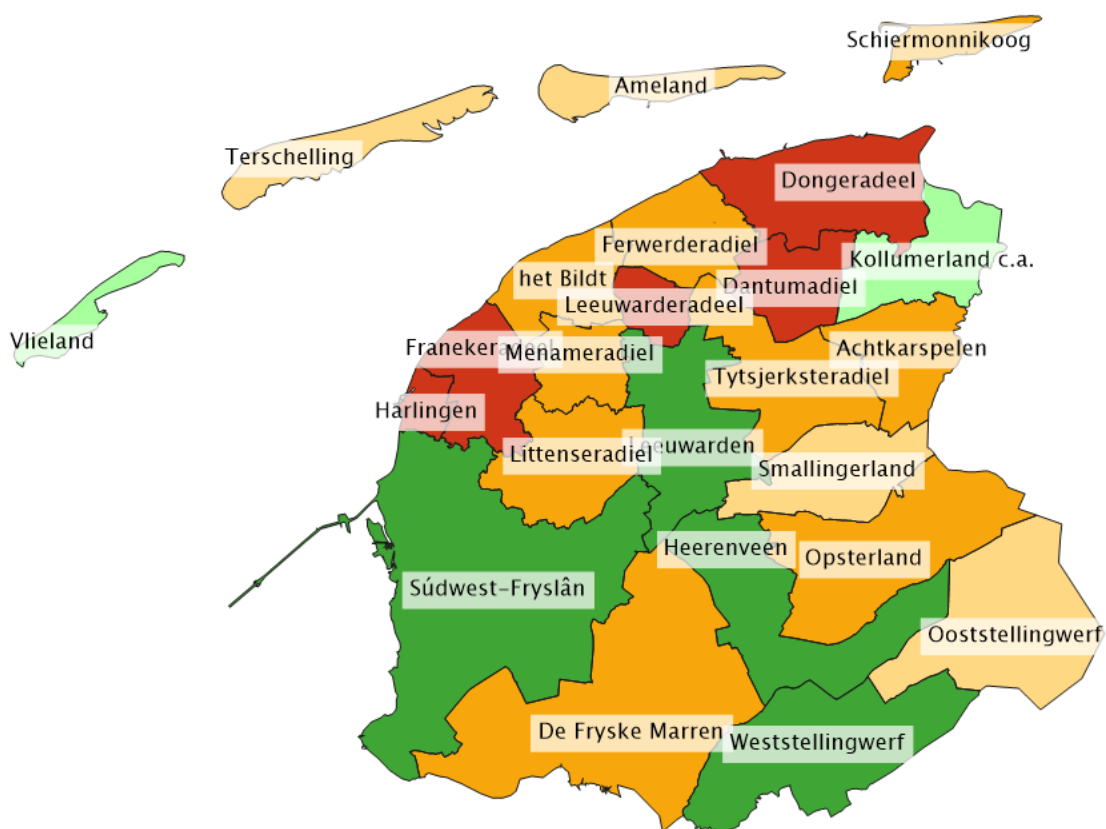
Bevolkingsopbouw en –ontwikkeling in de provincie Fryslân

De volgende tabellen en afbeeldingen laten een beeld zien van de bevolkingsopbouw en ontwikkeling hiervan in de provincie Fryslân. Hierbij zijn ook migratiecijfers meegenomen en het aantal verhuizingen uit en naar de provincie. De cijfers en afbeeldingen zijn afkomstig uit de databank van het Fries Sociaal Planbureau.

Bevolkingsopbouw Fryslân naar leeftijd ¹¹	
Leeftijd	Bevolkingsaantal
Totaal	646.874
0-19	148.427
20-29	71.892
30-39	69.620
40-49	88.011
50-59	94.259
60-69	84.268
70-79	58.880
80 en ouder	31.517

Totale bevolking Fryslân 2011-2017	
Jaar	Bevolking totaal
2011	647.282
2012	647.214
2013	646.862
2014	646.317
2015	646.257
2016	646.040
2017	646.874

Bevolkingsgroei/-afname per gemeente in de provincie Fryslân 2017

¹¹ Per 1 januari 2017

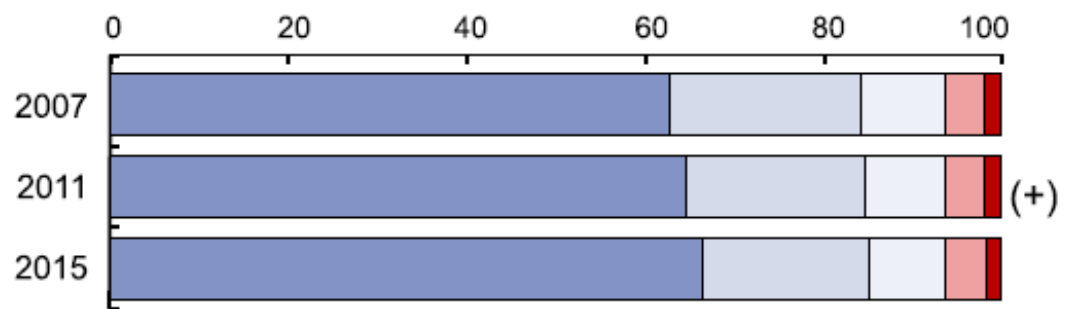
*Friese taalbeheersing*¹²

Sinds 2007 geeft de provincie Fryslân eens in de vier jaar de Fryske Taalatlas uit, waarin cijfers zijn opgenomen over de staat van de Friese taal. Uit deze cijfers blijkt dat tussen 2007 en 2015 de kennis van het Fries op alle vlakken, dus het spreken, verstaan, lezen en schrijven, licht verbeterd. 85% van de inwoners verstaat de taal goed tot zeer goed – volgens de Taalatlas van 2015 – en bijna 70% spreekt de taal goed tot zeer goed. Van deze vaardigheden is de spreekvaardigheid in de afgelopen jaren het sterkst toegenomen.

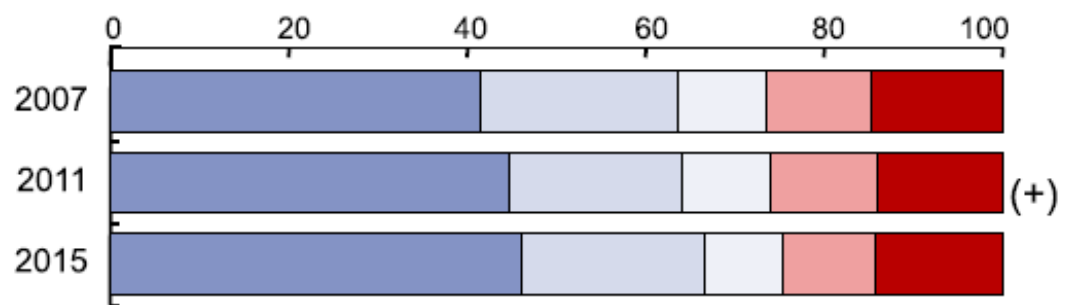
In 2018 verscheen het taalsurvey: *taal yn Fryslân, de folgjende generaasje*. Dit door de Fryske Akademy uitgevoerde taalsurvey is een vervolg op eerdere onderzoeken naar de stand van de Friese taal (1969, 1984, 1995). De belangrijkste conclusie van dit onderzoek is dat het gebruik van de Friese taal de afgelopen vijftig jaar wel wat terug is gelopen, maar niet zoveel als gedacht wordt. In feite is het gebruik van de Friese taal redelijk stabiel gebleven. Rond de 85% van de mensen verstaat het Fries, 69% kan het spreken. 18% stelt het Fries zelf te kunnen schrijven t.o.v. 4% in 1994.

¹² Provincie Fryslân, quick scan Friese taal, Leeuwarden 2015

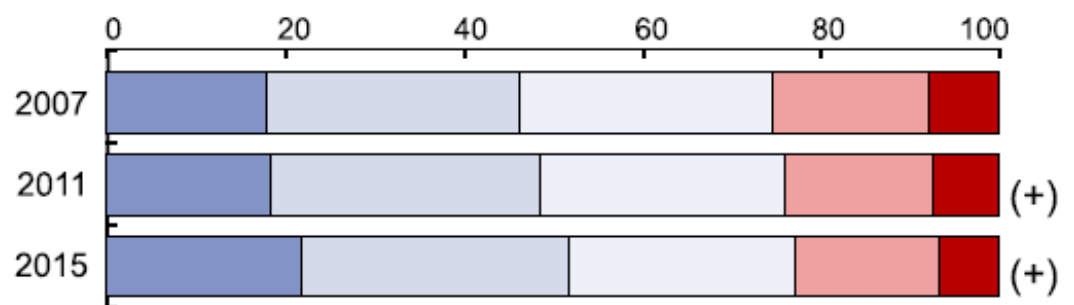
Fries kunnen verstaan (%)

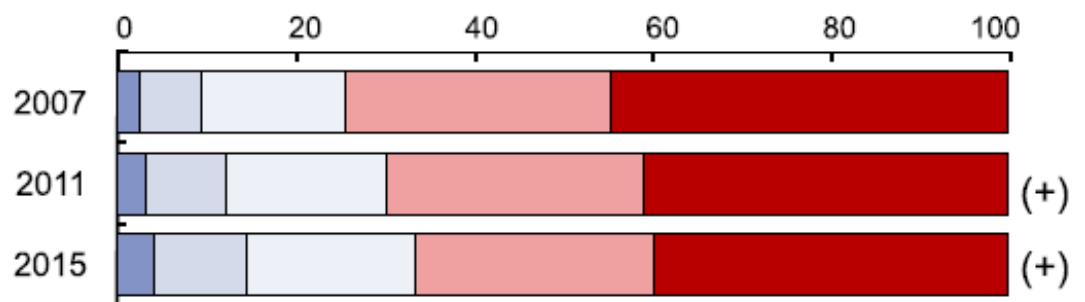
Fries kunnen spreken (%)

Fries kunnen lezen (%)

Fries kunnen schrijven (%)

2.2 Onder Deel II erkende minderheidstalen in Beeld

2.2.1 Streektaalensymposium 2017

Naar aanleiding van de terugkerende aanbeveling van het comité van experts, over het ontbreken van de dialoog met de taalgroepen, organiseerde het ministerie van Binnenlandse Zaken in 2017 een eerste Streektaalensymposium. Het Streektaalensymposium heeft bijgedragen aan (hernieuwde) contacten tussen de Rijksoverheid en lokale overheden en de Rijksoverheid en betrokken organisaties.

Het Spreek maar! Streektaalensymposium 2017 vond plaats op dinsdag 7 november in Deventer. Doel van het symposium was om beleidsmakers, sprekers, taalinstututen en experts van de erkende, regio-gebonden talen (Fries, Nedersaksisch en Limburgs) samen te brengen en hen kennis en ervaringen te laten uitwisselen over het centrale thema: effectieve promotie van regionale talen.

Ruim 90 mensen namen deel. Zij vertegenwoordigden onder andere de provincies Fryslân, Limburg, Drenthe, Groningen en Overijssel, de Nederlandse Taalunie, het Meertens Instituut, de Fryske Akademy, de IJsselacademie, de UvA, de RUG, Maastricht University, de Afûk en de Samenwerkende Organisaties Nedersaksische Taalinstututen (SONT). Echter, slechts 5 van de 142 uitgenodigde gemeenten waren vertegenwoordigd, wat de vraag oproept of het onderwerp wel voldoende leeft bij deze bestuurslaag.

De voorzitter van SONT en Ger Koopmans (CDA - gedeputeerde financiën, sport en cultuur Provincie Limburg en oud-Kamerlid) verzorgden keynote speeches. Zij spraken beiden waardering uit voor het initiatief van BZK, benadrukten het belang van de streektaal en riepen op tot een praktische aanpak in de promotie van de streektaal in plaats van het opleggen van verplichtingen.

In drie workshops, drie academische lezingen en een netwerkbijeenkomst wisselden de deelnemers kennis uit over wetenschappelijke inzichten en de praktijk van streektaalpromotie. Het gebruik van de regionale taal tijdens alle levensfasen kwam daarbij aan bod: van peuterspeelzaal tot ouderenzorg.

In 2019 wordt er een vervolg gegeven aan het Streektaalensymposium.

2.2.2 Nedersaksisch

In de vorige rapportage is reeds gesproken over de aanvraag van de provincies en gemeenten in het Nedersaksisch taalgebied voor de erkenning van het Nedersaksisch onder deel III van het Handvest.

De Nedersaksische taalorganen (verenigd in de Samenwerkende Organisaties Nedersaksische Taal, SONT) hebben samen met de lokale overheden tot 2015 een lobby gevoerd voor erkenning onder deel III van het Handvest. Uit onderzoek van de Rijksoverheid is gebleken dat er niet aan de voorwaarden voor toepassing van deel III op de Nedersaksische taal voldaan kan worden. Vanaf 2015 zijn de Rijksoverheid en de lokale Nedersaksische overheden in gesprek over een alternatief voor erkenning onder deel III. Deze gesprekken hebben geleid tot een convenant Nedersaksisch dat op 10 oktober 2018 werd ondertekend door de minister van Binnenlandse Zaken; de gedeputeerden van de provincies Drenthe, Overijssel, Groningen, Gelderland, Fryslân; en de burgemeesters van Ooststellingwerf en Weststellingwerf (de 2 Nedersaksische gemeenten in de provincie Fryslân).

Het convenant erkent het Nedersaksisch als een wezenlijk, volwaardig en zelfstandig onderdeel van de taalsystematiek binnen Nederland (artikel 1 van het convenant) en benadrukt het belang van het voortbestaan van het Nedersaksisch. De ondertekening van het convenant is vanuit de provincies en gemeenten een intentieverklaring waarmee het nastreven van een Deel III erkenning voor het Nedersaksisch achtergelaten wordt. Ook is afgesproken dat er geen nieuwe wet- en regelgeving of anderszins verplichtingen en voorschriften worden geïntroduceerd.

De convenantpartijen spreken met het convenant af zich in te spannen voor en samen te werken aan het behoud van het Nedersaksisch. Zo borgt het convenant het gesprek en de samenwerking tussen de betrokken overheden. Het initiatief voor activiteiten ligt bij de lokale overheden, waar nodig

speelt de Rijksoverheid een aanvullende rol. Partijen bepalen in consensus hoe zij concreet invulling aan het convenant geven.

Het voorzitterschap ligt momenteel bij de provincie Overijssel. Afgesproken is dat dit om de twee jaar wisselt. In 2020 zal Groningen het voorzitterschap overnemen. De bij het Nedersaksisch betrokken overheden hebben reeds tweemaal ambtelijk en eenmaal bestuurlijk overleg gehad over de uitvoering van het convenant. In de overleggen komen de diverse initiatieven binnen het taalgebied aan bod en wordt daarnaast gesproken over lange termijn lijnen voor het Nedersaksisch. Het ministerie van Binnenlandse Zaken sluit aan bij de ambtelijke overleggen.

Taaltafel Nedersaksisch

Op verzoek van het ministerie van Binnenlandse Zaken organiseerde koepelorganisatie SONT op 26 februari 2019 in Ommen de taaltafel Nedersaksisch. Bij de taaltafel waren negen bij het Nedersaksisch betrokken organisaties aanwezig¹³. Centraal in het gesprek stonden de impact van het convenant Nedersaksisch, lopende projecten van de organisaties en de toekomst van het Nedersaksisch.

De impact van het convenant werd een half jaar na de ondertekening door de meeste organisaties als positief ervaren. De organisaties geven aan dat er weer meer waarde wordt gehecht aan de taal en dat de interesse van jongeren merkbaar groeit. Ook de vele mediaberichtgeving werd als positief ervaren. Er werd in het bijzonder waardering uitgesproken voor de actie van de Nationale Spoorwegen die op de dag van de ondertekening in de regio in het Nedersaksisch omriep. Opgemerkt werd dat het psychologisch effect van het convenant niet onderschat moet worden. Het bewustwordingseffect van het convenant is belangrijker dan budget. Er werd ook geconstateerd dat regionale taal in toenemende mate een onderwerp in de (lokale) politiek wordt. In meer praktische zin lijkt het convenant bijgedragen te hebben aan grotere cursistengroepen in bijvoorbeeld de Stellingwerven en aan een toename in het ledenaantal bij de dialectkring Achterhoek en Liemers.

Naast streektaal cursussen en muziek- en liedjesfestivals die in het hele taalgebied worden georganiseerd vinden er tal van andere projecten plaats. Bij zowel de IJsselacademie als stichting de Grunneger Sproak vinden projecten over streektaal in de zorg plaats. De IJsselacademie werkt daarnaast aan een historisch project waar boeren in de regio worden geïnterviewd in de streektaal. Ook looft de IJsselacademie een prijs uit voor het beste profielwerkstuk dat in de streektaal is geschreven. In de Stellingwerven zorgt de Stellingwarver Schrieversronte voor inbreng van het Stellingwerfs de lesmethode “De Veerkieker” en in andere bijdragen aan het vak heemkunde. Vanaf september 2019 zal in alle lessen in de methode gebruik gemaakt worden van het Stellingwerfs. Daarnaast is onlangs de film “Daor klept de klokke weer” in première gegaan. Een film over de roerige periode in de Stellingwerfse geschiedenis. Het Huus van de Taol is de bedenker van de lesmethode Wiesneus. Oorspronkelijk voor het Drents is deze methode nu in vijf van de Nedersaksische dialecten beschikbaar. Er zijn voor het jaar 2019 53.500 exemplaren van de methode besteld. Naast het lesboekje is er ook een website beschikbaar¹⁴. Daarnaast wordt er in Drenthe door het Huus van de Taol en NHL Stenden gewerkt aan het project “Drents en Duits in het onderwijs”. Het onderzoeksbureau Drents Panel heeft in opdracht van Huus van de Taol onderzoek gedaan naar de staat van het Drents en de houding ten opzichte van de taal. Hieruit is naar voren gekomen dat het aantal sprekers ten opzichte van 11 jaar geleden met 1% is toegenomen en de taalhouding is verbeterd. In Groningen is in samenwerking met de Rijksuniversiteit Groningen het project “Woordwaark” in gang gezet. Het project richt zich op het opnemen van de uitspraak van de verschillende varianten van het Nedersaksisch in Groningen. Tot slot werd door de organisaties

¹³ Urker Taol, Erfgoedcentrum Achterhoek Liemers, Dialectkring Achterhoek en Liemers, Vrienden van de streektaal Lochem, Kreenk vuur de Twentse Sproak, Stellingwerver Schrieversronte, Huus van de Taol, IJsselacademie en Stichting de Grunneger Sproak.

¹⁴ www.wiesneus.nl

opgemerkt dat ook verschillende media, zoals het Dagblad van het Noorden en media in de Stellingwerven, in en over de streektaal publiceren.

De organisaties merken met betrekking tot de toekomst van het Nedersaksisch op dat een duidelijke trend gaande is van een verbeterende houding ten opzichte van deze regionale taal. Hoewel vooroordelen over de regionale taal als 'onbeschaafd' steeds meer wegvallen zijn er nog steeds bepaalde mythen over streektaal die weggenomen moeten worden. Ook de voordelen van meertaligheid kunnen beter onder de aandacht gebracht worden. De IJsselacademie geeft hierbij aan dat de Nedersaksische streektalen ook onderling af moeten van stereotypering en de pluriformiteit van het Nedersaksisch meer moeten omarmen. In het verlengde hiervan bestaat er binnen de taalinstututen een discussie over in hoeverre standaardspelling noodzakelijk is voor een vitale taal. In andere regio's maakt met juist al vele tientallen jaren gebruik van een standaardspelling, zoals in Drenthe, Groningen, de Achterhoek en Stellingwerf. Opgemerkt wordt dat voor jongeren steeds meer materiaal beschikbaar is, zoals de diverse lesmethoden. Ook wordt er steeds meer gepubliceerd in het Nedersaksisch. Kanttekening hierbij is dat deze publicaties zich vaak richten op een ouder publiek. Jongeren zijn beter te bereiken via sociale media en YouTube. Een van de aanwezigen wees nog specifiek op de groep 25 tot 50-jarigen. Veel materiaal bereikt nu alleen ouderen of is specifiek gericht op jongeren. Er werd gewezen op het belang van het betrekken van de tussengroep voor het behoud van de taal. Hierin bevinden zich de ouders die van groot belang zijn in het doorgeven van de streektaal. Tot slot benadrukten de instellingen het belang van professionele menskracht en continuïteit om de toekomst van de streektaal veilig te stellen.

2.2.3 Limburgs

Het taalbeleid gericht op het Limburgs wordt door Provincie Limburg en Limburgse taalorganisaties gemaakt. Het taalbeleid is verankerd in de kadernota immaterieel erfgoed "Toekomst voor Erfgoed!" 2016-2019. In de nota " 'n Laeve lank Limburgs"¹⁵ wordt de visie en kerndoelen van de streektaalorganisaties beschreven. Deze worden de komende tijd, samen met betrokken culturele en onderwijspartners, uitgewerkt.

Provincie Limburg observeert twee ontwikkelingen in de provincie. Enerzijds heeft het Limburgs in 2018 nog een heel sterke positie binnen de Limburgse samenleving, anderzijds zijn er duidelijke tekenen dat het gebruik van het Limburgs vermindert. Provincie Limburg geeft aan het belangrijk te vinden dat het Limburgs behouden blijft. Het is een belangrijke verbindende component in de Limburgse samenleving en een elementair onderdeel van het cultureel erfgoed van de provincie. De provincie wil het behoud van de Limburgse taal faciliteren en ondersteunen, dit sluit aan bij haar rol.

In de nota " 'n Laeve lank Limburgs" wordt tot doel gesteld dat er over 10 jaar op zijn minst nog evenveel Limburgers Limburgs spreken als dat tegenwoordig het geval is. In de nota zijn de volgende speerpunten van het beleid opgesteld:

- De vergroting van de zichtbaarheid van en de waardering voor de Limburgse regionale taal;
- De stimulering van de aandacht voor tweetaligheid in het onderwijs, en dan met name in verband met de verhouding Nederlands-Limburgs;
- De versterking van de taalinfrastructuur met als doel het verstevigen van de positie van het Limburgs met al zijn verschillende dialecten.

Bij deze doelen en daarmee een volwassen taalpolitiek hoort ook een volwassen gremium. Een professioneler gremium moet zorgen voor goede randvoorwaarden voor een volwassen taalpolitiek in Limburg. Dit zorgt voor één gecoördineerde aanpak en professionele facilitering van een te voeren streektaalbeleid.

1. Het gremium moet de onbetwiste autoriteit zijn op het brede terrein van het Limburgs;
2. Het moet door zijn samenstelling over het gewenste draagvlak beschikken;

¹⁵ <https://www.veldeke.net/wp-content/uploads/2018/08/KadernotaStreektaalbeleid.pdf>

3. Het moet over de expertise en menskracht beschikken om het Limburgs als taalpolitieke factor een onderscheidende plaats te geven in de bepaling van de culturele identiteit van Limburg.

Een autoriteit moet leiden tot meer samenwerking, afstemming, complementariteit en slagkracht binnen het Limburgse streektaalveld. In 2019 wordt dit verder uitgewerkt, samen met culturele en onderwijspartners. Vanuit samenwerking en aansluiting bij lokale initiatieven is veel mogelijk ter bevordering van de Limburgse taal. Een belangrijke partner in de Limburgse samenleving is het onderwijs. Provincie Limburg gaat een project faciliteren in de kinderopvang. Op een aantal kinderdagverblijven wordt in 2019 een proef gedaan om Limburgs spreken met peuters te bevorderen. Deze proef borduurt voort op onderzoek van de leerstoel Limburgs en de Universiteit van Maastricht.

Verder gaat Provincie Limburg bekijken hoe zij het project 'Limburgse Corpus Dictionair' kunnen faciliteren. In deze digitale infrastructuur komen verschillende taalproducten samen, zoals een online Digitale Bibliotheek van het Limburgs. Bij het Dictionair ligt de nadruk op versterking van de functie van het Limburgs als algemeen en dagelijks communicatiemiddel in digitale en sociale media. Hiermee wordt het geschreven Limburgs op eenvoudige manier bruikbaar voor alle Limburgers die zich het Limburgs machtig achten.

Vanuit de leerstoel en streektaalorganisaties wordt het belang van Limburgs als voertaal en schoolvak in onderwijs benadrukt. Dit is tevens een aanbeveling vanuit het Handvest en van experts van UNESCO. Wanneer het Limburgs alleen in de context van het gezin geleerd wordt, is de positie van het Limburgs "kwetsbaar", zo oordeelt UNESCO. De beperkingen vanuit de onderwijswet dragen niet bij aan ruimte voor het Limburgs binnen het onderwijs. Een wettelijke verplichting en financiering vanuit de Rijksoverheid ter stimulering van het gebruik van Limburgs als regionale taal binnen het onderwijs is volgens sommige organisaties nodig om ruimte te creëren binnen het onderwijs. Dit zijn volgens Provincie Limburg belangrijke maar ook ingrijpende adviezen.

Provincie Limburg meent dat een eerste stap een convenant met het Rijk is, zoals onlangs voor het Nedersaksisch ondertekend is. In dit convenant wordt het Limburgs erkend als 'zelfstandig en volwaardig onderdeel van het Nederlandse taalsysteem'. Een erkenning genereert positieve aandacht voor het Limburgs, waarbij de samenwerking met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties wordt verstevigd. De samenwerking met het ministerie kan helpend zijn voor de samenwerking met het onderwijs. Dit moet ook helpen bij het streven van de provincie¹⁶ om meer Limburgers Limburgs te laten spreken. De minister van Binnenlandse Zaken heeft vrijdag 15 maart 2019 positief gereageerd op het verzoek van de provincie en aangegeven het Limburgs te willen erkennen als zelfstandig en volwaardig onderdeel van de taalsystematiek in Nederland¹⁷. Een convenant zal naar verwachting in het najaar van 2019 ondertekend worden. Hierin wordt afgesproken dat de provincie en het Rijk zich zullen inspannen voor het behoud en gebruik van de Limburgse taal en welke afspraken hiervoor nodig zijn.

Taaltafel Limburgs

Op 15 maart 2019 organiseerde de provincie Limburg, mede op verzoek van het ministerie van Binnenlandse Zaken, in de ECI Cultuurfabriek in Roermond de taaltafel Limburgs. Bij de taaltafel was een diverse groep aan personen en organisaties aanwezig die betrokken zijn bij het Limburgs¹⁸.

¹⁶ <https://www.1limburg.nl/limburgs-moet-erkend-worden-als-regionale-taal>

¹⁷ https://www.limburger.nl/cnt/dmf20190315_00096773/limburgs-wordt-volwaardige-streektaal

¹⁸ Kinjer Vastelaovend Leedjesfestival (KVL), omroep L1, Raod veur 't Limburgs, Bond van Carnavalsverenigingen in Limburg (BCL), HOERA Kindercentra, streektaal consultant, Vereniging van Leraren in Levende talen – sectie Limburgs, Veldeke Limburg, Veldeke kring Venlo, cultuurcoach Venlo-Beesel, acteur, zanger.

Centraal in het gesprek stonden de meerwaarde van een nationale erkenning/convenant Limburgs, lopende projecten en activiteiten van de organisaties en de toekomst van het Limburgs.

Gevraagd naar wat de Limburgse taal voor de aanwezigen betekende gaven velen aan dat de taal voor hen verbonden is met de eigen identiteit. Het Limburgs is de basis waarin emoties het makkelijkst uitgedrukt worden. De taal gaat over verbinding met elkaar en trots op Limburg. De taal wordt breed gedragen en wordt gesproken door mensen uit alle lagen van de bevolking. Het Limburgs is een vanzelfsprekendheid in alle domeinen van het leven.

Naar aanleiding van het interview over nationale erkenning van het Limburgs als regionale taal is er tijdens de taaltafel gesproken over de meerwaarde van een mogelijk convenant Limburgs. Er werd positief gereageerd op een erkenning/convenant Limburgs. De meerwaarde van een dergelijke erkenning werd vooral gezien in de bevestiging van de volwaardigheid van de taal, trots en identiteit en het behoud van de taal en taalrijkdom. Een convenant zou moeten inzetten op het Limburgs als deel van de culturele diversiteit en zorgen voor vanzelfsprekendheid van de taal binnen alle domeinen van het leven. Een convenant dient als een middel en is geen doel op zich. Een erkenning kan partijen, als de kinderopvang, stimuleren meer met de taal te doen en heeft naar verwachting een positieve impact op de ontwikkeling van taalbeleid.

Het Limburgs is in de provincie breed verbonden met de maatschappij. Dit is terug te zien in de vele projecten en activiteiten die gaande zijn op het gebied van de Limburgse taal en cultuur. Streektaalorganisaties als Veldeke Limburg verzorgen diverse activiteiten. Regionale en lokale omroepen zenden Limburgstalige programma's uit. Er bestaat literatuur, muziek en toneel in het Limburgs. Hierbij valt te denken aan "Troubadours van de Toekomst" en Festival Sjek. Ook in de gastronomie speelt de taal een belangrijke rol. Het Limburgs is een onlosmakelijk aspect van de Vastelaovend, waar voor zowel kinderen als volwassenen ook een liedjesfestival aan verbonden is. Woordenboeken en een publicatie met de leukste Limburgse woorden zorgen voor een goede basis en aandacht voor de taal. Er worden cursussen in dialectspelling aangeboden, er bestaat een spellingswebsite en sinds kort ook een swift key waardoor het mogelijk is Limburgs te schrijven op mobiele apparaten. Wikipedia en facebook zijn ook beschikbaar in de taal. Niet alleen in de digitale, maar ook in de openbare ruimte is er aandacht voor het Limburgs, dit komt bijvoorbeeld tot uiting in tweetalig plaatsnaamborden. De jeugd wordt op verschillende manieren betrokken bij de taal. Goede voorbeelden hiervan zijn het kindervakantieboek Piepekoek, Limburgse kinderliedjes, de jongeren soap serie 'Plat' en de declamatiewedstrijd op basisscholen.

Met betrekking tot de toekomst wordt door de aanwezigen ingezet op het gebruik van het Limburgs in alle domeinen. Normalisering van de taal is voor de meerderheid van minder belang, de nadruk moet in de eerste instantie liggen op het gebruik. Normalisering wordt ook als een probleem gezien in het behoud van de rijke taalvariëteit van het Limburgs. De taal biedt ook houvast in een globaliserende wereld. Het benadrukt de eigen, regionale identiteit waarmee mensen zich verbonden voelen. Hierbij wordt benadrukt dat het Limburgs ook staat voor inclusiviteit. De mogelijkheid van Limburgs als luistertaal wordt genoemd. Dit draagt ook bij aan de vanzelfsprekendheid van de taal. De aanwezigen maken tot slot een onderscheid tussen de taal als doel en middel. In het onderwijs wordt de taal gezien als doel, terwijl in het bestuur de taal een middel moet zijn.

2.2.4 Non-territoriale talen: Jiddisch en Sinti-Romanes

Voor de Sinti en Roma heeft de Rijksoverheid, in lijn met de regio-gebonden talen erkend onder het Handvest, bewust een aantal taken overgedragen aan lokale overheden. De gemeenschappen van de Roma en Sinti zijn zeer gering en verspreid over het land. Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid voert op aanvraag overleg met vertegenwoordigers van Roma en Sinti om belangrijke kwesties voor deze gemeenschappen te bespreken. Bij deze flexibele dialoog treedt de overheid in contact met professionele experts, opinielidder, ervaringsdeskundigen en/of representanten van groepen, waarbij diverse thema's kunnen worden besproken.

Om de schooluitval een halt toe te roepen, wordt via het programma Aanval op de Schooluitval voortijdig schoolverlaten aangepakt. De Participatiewet biedt gemeenten een scala aan instrumenten en voorzieningen voor toeleiding naar werk. Dit biedt, samen met de ontschotting van middelen en de andere decentralisaties, meer mogelijkheden voor een integrale aanpak, die juist voor deze groep mensen vaak nodig is.

Er zijn goede resultaten geboekt en instrumenten opgeleverd in het Programma Aanpak Uitbuiting Roma kinderen. Centraal binnen het programma staat de balans tussen handhaven en perspectief bieden. In het Actieplan Zelfbeschikking (2015-2017) worden de diverse activiteiten vanuit het Rijk beschreven, zoals deskundighedsbevordering van professionals in de gezondheidszorg en het onderwijs v.w.b. huwelijksdwang.

Om dialoog op lokaal niveau verder te bevorderen heeft het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in 2015 drie dialoogbijeenkomsten georganiseerd met een vijftal lokale bestuurders en een select aantal Roma en Sinti. In de door Nederland voorgezeten tijdelijk EU-werkgroep Bescherming Rechten van Romakinderen is ingezet op het uitwisselen van promising practices waar het gaat om de onderwijsparticipatie van met name Romameisjes. Daarnaast is in de expertwerkgroep CAHROM (Raad van Europa) expliciet aandacht gevraagd voor de schadelijke effecten van en tevens de verantwoordelijkheid van Roma zelf bij huwelijksdwang en mensenhandel.

Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) heeft in 2015 en in 2018 een respectievelijk tweede en derde indicatieve Monitor Sociale Inclusie uitgevoerd naar de integratie van Roma. Daaruit bleek dat door strengere handhaving van de leerplicht het schoolverzuim van Roma leerlingen iets is afgenomen. Binnen de gemeenschappen zou steeds meer belang aan onderwijs worden gehecht en doorleren wordt steeds normaler geacht. Echter, de schooluitval van Roma meisjes vanaf de middelbare schoolleeftijd vanwege subjectieve culturele redenen blijft hoog.

Scholen krijgen vanuit het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) extra ondersteuning voor het verzorgen van onderwijs aan specifieke doelgroepen, waaronder woonwagen-, Roma- en Sintikinderen. Scholen hebben de mogelijkheid om aanvullende bekostiging aan te vragen als er 4 of meer kinderen uit deze doelgroep staan ingeschreven. Ook verleent OCW subsidie aan OWRS (Onderwijs aan Woonwagen-, Roma en Sinti-kinderen). OWRS is een landelijk platform dat mensen verbindt om het onderwijs aan kinderen van woonwagenbewoners, Roma en Sinti te bevorderen. OWRS biedt ondersteuning aan scholen, onderwijsconsulenten en gemeenten (leerplichtambtenaren).

Bij het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is sinds 2015 een subsidie beschikbaar voor projecten en activiteiten van Roma en Sinti die zorgen voor een betere participatie en emancipatie van Sinti en Roma in Nederland. De subsidieregeling is een instrument om de resterende rechtsherstelgelden beschikbaar te stellen aan de doelgroep. Het ministerie van VWS stuurt de inhoud van de projecten niet, het is aan Sinti en Roma zelf om te bepalen op wat voor onderwerp zij een aanvraag willen indienen. Binnen het thema respect voor cultuur en identiteit is in de geschiedenis van de subsidieregeling subsidie toegekend aan projecten die zien op het onderwijzen van Romanes aan de jongere generatie, opdat de taal van de Roma en Sinti en daarmee een deel van hun identiteit gewaarborgd is.

Naar aanleiding van een rapport van de Nationale Ombudsman “Woonwagenbewoner zoekt standplaats” van 17 mei 2017 en meerdere oordelen van het College voor de Rechten van de Mens, heeft de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties toegezegd in overleg met de vereniging van Roma, Sinti en woonwagenbewoners, een aantal gemeenten en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, het Interprovinciaal Overleg, Aedes (de koepelorganisatie van woningcorporaties), het College voor de Rechten van Mens en de Nationale Ombudsman een beleidsvisie over de huisvesting van deze doelgroep voor gemeenten te ontwikkelen die in lijn is met het mensenrechtelijk kader zoals dit ontwikkeld is door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. Op 30 november 2017 heeft er een hoorzitting plaatsgevonden waarin Roma, Sinti en woonwagenbewoners hun problemen inzake hun specifieke woonvorm en andere vormen van

ongelijke behandeling hebben gemeld. Deze hoorzitting, het overleg met de verenigingen van Roma, Sinti en woonwagenbewoners en de mogelijkheid om laagdrempelig hun zorgen aan te kaarten bij ambtenaren, heeft reeds geleid tot een eerste stap in het herstel van het vertrouwen tussen Roma, Sinti en woonwagenbewoners en de rijksoverheid. Deze input wordt meegenomen bij de uitwerking van deze beleidsvisie. In de eerste helft van 2018 is er een beleidskader over de huisvesting van Roma, Sinti en woonwagenbewoners dat in lijn is met de mensenrechtelijke uitgangspunten vastgesteld. De Minister voor Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties zal op basis van dit beleidskader de leden van gemeenteraden, de wethouders en de gemeentelijke ambtenaren voorlichten om zo de gelijke behandeling van de Roma, Sinti en woonwagenbewoners op vlak van huisvesting actief te promoten.

Voor het Jiddisch geldt dat er geen belemmeringen zijn om de taal te spreken. Scholen hebben de mogelijkheid het vak aan te bieden in de vrije ruimte. Het Cheidar in Amsterdam heeft de mogelijkheid het Jiddisch af te sluiten met een eindexamen. De Rijksoverheid draagt verder bij aan de bevordering van het Jiddisch via de uitzonderingspositie die het toekent aan de twee joodse scholen voor voortgezet onderwijs in Amsterdam, waaronder Cheidar.

2.3 Overige talen

2.3.1 Papiamentu

In het 5e evaluatierapport beveelt de expertcommissie de Nederlands overheid aan de situatie met betrekking tot de erkenning van het Papiamentu te verhelderen. Papiamentu wordt traditioneel gesproken op Curaçao, Aruba en Bonaire. In 2010 zijn de voormalige Nederlandse Antillen ontbonden. Sindsdien zijn de eilanden Curaçao en Aruba onafhankelijk binnen het Koninkrijk der Nederlanden. Bonaire, Saba en St. Eustatius hebben vanaf dit moment de status van bijzondere gemeenten. Naar aanleiding van het ontbinden van de Nederlandse Antillen is per verdrag besloten of het betreffende verdrag van toepassing is op de bijzondere gemeenten van Bonaire, Saba en St. Eustatius. Het Europees Handvest is niet van toepassing verklaard op de BES-eilanden.

Er zijn taalregelingen voor de BES-eilanden opgenomen in de Nederlandse wet- en regelgeving. Hierin zijn regels opgenomen met betrekking tot het gebruik van het Papiaments in het onderwijs, rechtspraak en rechtsverkeer, het bestuurlijk verkeer en het sociaal-economisch leven.¹⁹

2.3.2 't Bildts

In het 5e evaluatierapport moedigt de commissie de Nederlandse overheid aan de situatie rondom 't Bildts te verhelderen in de 6^e rapportage. In februari 2016 hebben de sprekers van 't Bildts, naar aanleiding van de geplande gemeentelijke herindeling van 1 januari 2018, het Rijk een brief waarin zij het Rijk verzoeken 't Bildts te erkennen onder het Handvest. Om een besluit te kunnen nemen heeft het Rijk het advies gevraagd van de Nederlandse Taalunie. De Nederlandse Taalunie is een kennis- en beleidsorganisatie voor het Nederlands en werd in 1980 opgericht door de Nederlandse en Belgische overheden ten behoeve van een gemeenschappelijk beleid op het gebied van de Nederlandse taal en letteren in Nederland en Vlaanderen. 't Bildts toont duidelijke overeenkomsten met zowel Fries als Nederlands. In haar advies geeft de Taalunie aan dat, hoewel 't Bildts in een unieke taalkundige positie verkeert, 't Bildts niet als een taal onafhankelijk van het Nederlands gezien kan worden. Op basis van dit advies heeft het Rijk het verzoek om 't Bildts onder het Europees Handvest te erkennen afgewezen. Het Rijk onderkent echter de zorgen van de sprekers van 't Bildts omtrent de gemeentelijke herindeling en ondersteunt daarom 't Bildts op een pragmatische manier. Het Rijk heeft een bedrag van 10.000,- euro beschikbaar gesteld voor activiteiten ter bevordering en instandhouding van 't Bildts.

¹⁹ Voor een compleet overzicht van taalregelingen voor de BES-eilanden in de Nederlandse wet- en regelgeving zie: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erkende-talen/documenten/brochures/2012/04/16/taalregelingen-voor-de-bes-eilanden-in-de-nederlandse-wet-en-regelgeving>

2.3.3 De Nederlandse Gebarentaal

Op 20 oktober 2018 heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties een brief ontvangen van belangenorganisatie Dovenschap waarin de organisatie het Rijk verzoekt de Nederlandse Gebarentaal (NGT) te erkennen in lijn met het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden. In 2001 heeft het comité van experts van het Handvest, naar aanleiding van het rapport *“The status of sign languages”*, geconcludeerd dat het Handvest niet bedoeld is voor gebarentalen. Wel geeft het comité aan het gebruik van andere instrumenten die de bescherming van gebarentaal borgen aan te moedigen. Het Rijk is in gesprek met belangenorganisatie Dovenschap om de wensen en mogelijkheden wat betreft een erkenning van de Nederlandse Gebarentaal in kaart te brengen.

3. AANBEVELINGEN VAN HET COMITE VAN MINISTERS

De volgende sectie omvat een reactie op de aanbevelingen van de commissie van ministers aangaande de naleving van het Europees Handvest. De positie van de Nederlandse overheid en nieuwe relevante ontwikkelingen worden uitgelicht.

Aanbeveling 1: De Nederlandse overheid moet een gestructureerd beleid voeren met betrekking tot de implementatie van het Handvest in samenspraak met de sprekers van de betreffende talen. Dit geldt ook voor talen die enkel onder Deel II van het Handvest vallen.

De Nederlandse overheid is eindverantwoordelijk voor de implementatie van het Europees Handvest. De verantwoordelijkheid voor regionale talen en talen van minderheden ligt echter in de eerste instantie bij de betrokken decentrale overheden. Dit geldt zowel voor het Fries, als de voor onder deel II erkende talen. De specifieke behoeftes met betrekking tot taalbeleid verschillen per taal en regio. Lokale overheden kunnen beter inspelen op en gehoor geven aan deze behoeftes. De decentrale overheden zoals provincies en gemeenten staan dicht bij de praktijk en de sprekers van regionale talen of talen van minderheden dan de Rijksoverheid.

Dit neemt niet weg dat de Rijksoverheid in nauw overleg blijft met de betrokken decentrale overheden. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties treedt hierbij op als coördinerend departement en maakt daar waar nodig aanvullende afspraken. Zo is het ministerie als coördinerende partij opgetreden tijdens het sluiten van het convenant Nedersaksisch en de nieuwe BFTK. Het ministerie zal deze rol ook op zich nemen bij het nog af te sluiten convenant Limburgs.

Ook heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken, in navolging op de aanbeveling uit het vijfde evaluatierapport, in het najaar van 2017 een eerste streektaalsymposium georganiseerd. Tijdens het symposium was er aandacht voor alle regio gebonden erkende minderheidstalen. Het doel van het symposium is om van elkaar te kunnen leren en om mensen in contact met elkaar te brengen. Op deze manier is er bijgedragen aan de versterking van het lokale beleid en kennisuitwisseling tussen de verschillende taalgroepen. Dankzij het symposium hebben ambtenaren van het ministerie en de provincies sprekers van de taalgroepen kunnen ontmoeten. Het ministerie van BZK is van plan een vervolg op het streektaalsymposium te organiseren in 2019.

Aanbeveling 2: De Nederlandse overheid dient maatregelen te nemen die voorkomen dat de geplande veranderingen in en rondom de media het aanbod van programmering in regionale talen of talen van minderheden niet negatief beïnvloedt.

Met 'de geplande veranderingen in en rondom de media' wordt kennelijk bedoeld op het wetsvoorstel tot wijziging van de Mediawet 2008 (modernisering regionale publieke omroep). Dat wetsvoorstel zou ook gevolgen hebben voor Omrop Fryslân. Het wetsvoorstel is echter uiteindelijk niet bij de Tweede Kamer ingediend. Niettemin achtten de Provincie Fryslân en de Rijksoverheid het gelet op o.a. de Wet gebruik Friese taal, het Europees Handvest voor Regionale Talen of Talen van Minderheden, het Kaderverdrag voor bescherming van nationale minderheden en het adviesrapport van de tijdelijke commissie borging Friese taal in de Media (2013) o.l.v. mr. R.J. Hoekstra van belang om de positie van de Friese taal in de media extra te waarborgen. Dat is gebeurd in de Bestuursafspraken Fries in de media 2016 (Stcrt. 2016, 68855). De looptijd van dit convenant correspondeerde met de duur van de BFTK 2013-2018 en gold daarmee tot 31 december 2018. De huidige in het convenant vastgelegde afspraken zijn voor zover mogelijk en nog actueel overgenomen in de BFTK 2019-2023 die met ingang van 1 januari 2019 in werking is getreden.

De Mediawet 2008 bepaalt dat de overheid (rijk, provincies en gemeenten) zich niet mag bemoeien met de vorm en inhoud van het media-aanbod van media-instellingen. Op grond van de Mediawet 2008 bepalen de media-instellingen zelf de vorm en inhoud van hun media-aanbod. Dit betekent onder meer dat de overheid het gebruik van een minderheidstaal zoals het Fries door media-

instellingen niet kan verplichten. Het staat een media-instelling echter vrij om media-aanbod in een minderheidstaal zoals het Fries te verzorgen. De provincie Fryslân kan desgewenst vanuit haar rol als taalschipper het gesprek aangaan met media-instellingen over het gebruik van het Fries. Afspraken hierover zijn opgenomen in de BFTK 2019-2023.

Aanbeveling 3: De Nederlandse overheid dient het Friese onderwijs en het onderwijs in het Fries op alle niveaus te versterken met als doel de geletterdheid in de taal te bevorderen.

Een van de hoofddoelen van de BFTK 2019-2023 is het aanpakken van ongeletterdheid in de Friese taal onder moedertaalsprekers van het Fries. De BFTK 2019-2023 beoogt een verhoging van mensen die Fries kunnen lezen en schrijven in 2030. De doelstelling is om het aantal geletterde moedertaalsprekers van het Fries en het aantal vloeiende niet-moedertaalsprekers te verhogen met 10%.

Doelstelling van de BFTK 2019-2023 is dat op langere termijn op alle onderwijsniveaus, van peuter tot promovendus, de juiste randvoorwaarden zijn gecreëerd voor het gebalanceerd aanbieden van de Friese taal. In 2030 moet Fryslân een meertalige provincie zijn waar het vak Fries in het curriculum, maar ook als omgangs- en instructietaal in het onderwijs vanzelfsprekend is.

Aanbeveling 4: De Nederlandse overheid behoeven het onderwijs in het Nedersaksisch en het Limburgs op te schalen tot de status van reguliere schoolvakken. Daarbij is het zaak dat het aanbod van Nedersaksisch en Limburgs onderwijs moet worden uitgebreid naar andere onderwijslagen, inclusief het voorschoolse domein.

De Nederlandse onderwijswetgeving geeft scholen de gelegenheid om de vrije ruimte naar eigen inzicht in te vullen. Volgens artikel 9 van de Wet Primair Onderwijs zijn scholen vrij om in een regionale taal te onderwijzen. Dit geldt ook voor het voortgezet onderwijs. Op dit moment kunnen Limburgs en Nedersaksisch al onderwezen worden in het primair onderwijs afhankelijk van de interesse en behoefte van de betreffende school. Het verplicht aanbieden van regionale talen als schoolvakken is niet in lijn met het onderwijsbeleid in Nederland.

Aanbeveling 5: De Nederlandse overheid moet maatregelen nemen om, in samenspraak met de sprekers, het Jiddisch en het Romanes te bevorderen en te beschermen.

De verantwoordelijkheid voor het beschermen en bevorderen van regionale talen en talen van minderheden is belegd bij lokale overheden. Door hun directe binding met inwoners hebben lokale overheden beter zicht op de situatie en de wensen en behoeften van de sprekers van de betreffende regionale taal. Taalsituaties verschillen sterk per regio. Doordat provincies en gemeenten dichterbij de praktijk staan dan de Rijksoverheid kunnen zij beter op deze verschillen inspelen.

Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid voert op aanvraag overleg met vertegenwoordigers van Roma en Sinti om belangrijke kwesties voor deze gemeenschappen te bespreken. Bij deze flexibele dialoog treedt de overheid in contact met professionele experts, opinieleiders, ervaringsdeskundigen en/of representanten van groepen, waarbij diverse thema's kunnen worden besproken. Daarnaast is er sinds 2015 bij het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport een subsidie beschikbaar voor projecten en activiteiten van Roma en Sinti die zorgen voor een betere participatie en emancipatie van Sinti en Roma in Nederland. De subsidieregeling is een instrument om de resterende rechtsherstelgelden beschikbaar te stellen aan de doelgroep. Het ministerie van VWS stuurt de inhoud van de projecten niet, het is aan Sinti en Roma zelf om te bepalen op wat voor onderwerp zij een aanvraag willen indienen. Binnen het thema respect voor cultuur en identiteit is in de geschiedenis van de subsidieregeling subsidie toegekend aan projecten die zien op het onderwijzen van Romanes aan de jongere generatie, opdat de taal van de Roma en Sinti en daarmee een deel van hun identiteit gewaarborgd is.

Voor het Jiddisch geldt dat er geen belemmeringen zijn om de taal te spreken. Scholen hebben de mogelijkheid het vak aan te bieden in de vrije ruimte. Het Cheidar in Amsterdam heeft de mogelijkheid het Jiddisch af te sluiten met een eindexamen. De Rijksoverheid draagt verder bij aan

de bevordering van het Jiddisch via de uitzonderingspositie die het toekent aan de twee joodse scholen voor voortgezet onderwijs in Amsterdam, waaronder Cheidar.

Gezien het overleg met de Roma en Sinti en de uitzonderlijke status en financiering van Cheidar en de ruimte die bestaat om het Jiddisch aan te bieden is het Rijk van mening dat Nederland aan de verplichtingen van het Handvest voldoet.

4. BEVINDINGEN VAN HET COMITÉ VAN EXPERTS

De volgende sectie gaat in op de bevindingen van het Comité van Experts uit de vijfde monitoringscyclus. Hierbij wordt eerst ingegaan op de bevindingen met betrekking tot deel II van het Handvest, gevolgd door bevindingen met betrekking tot deel III. Ten behoeve van de leesbaarheid is er steeds voor gekozen eerst de bevindingen van het Comité van Experts uit de vijfde cyclus te benoemen alvorens verder in te gaan op de bevindingen.

4.1 Bevindingen met betrekking tot Deel II van het Handvest

Artikel 7 – Doelstellingen en beginselen

Alle talen

- 1. Provincial or local authorities and regional or minority language speakers (institutes, organisations, volunteers, etc.) play the central role in the protection and promotion of these languages in the Netherlands. In the fifth monitoring cycle, the national authorities reiterated that they do not implement a language policy for the languages protected only by Part II; such tasks are delegated to provincial or local authorities and the speakers. The Committee of Experts underlines that a national policy is needed for all languages, in particular since some domains, such as education, fall into the competence of the national authorities.**

Zoals gezegd is taalbeleid met betrekking tot de regionale talen is in de eerste plaats belegd bij de lokale overheden.

Het recht om gebruik te maken van de onder deel II erkende talen is niet apart vastgelegd, maar maakt deel uit van bestaande wet- en regelgeving. Zo bepaalt de onderwijswetgeving de mogelijkheid om onderwijs te bieden in of over de lokale taal binnen het vrije deel van het curriculum. De afweging om hier gebruik van te maken wordt gemaakt door individuele scholen. Zoals vermeld in het tweede deel van deze rapportage is er voor het Nedersaksisch in 2018 een convenant gesloten tussen het ministerie van Binnenlandse Zaken en de Nedersaksische overheden. Met de provincie Limburg zijn gesprekken gestart voor een vergelijkbaar convenant. Voor het Fries zijn scholen in het primair en voortgezet onderwijs verplicht het vak Fries aan te bieden. Voor het Fries geldt bovendien de op 1 januari 2014 van kracht geworden Wet gebruik Friese taal. Deze wet regelt het gebruik van het Fries in de rechtspraak en het bestuurlijk verkeer.

In navolging van de aanbeveling van het comité van experts om in contact te treden met sprekers en belanghebbenden van regionale talen en talen van minderheden, organiseerde het ministerie van Binnenlandse Zaken in 2017 een streektaalensymposium. Het Spreek maar! Streektaalensymposium 2017 vond plaats op dinsdag 7 november in Deventer. Doel van het symposium was om beleidsmakers, sprekers, taalinstututen en experts van de erkende, regio-gebonden minderheidstalen (Fries, Nedersaksisch en Limburgs) samen te brengen en kennis en ervaringen uit te wisselen over het centrale thema: effectieve promotie van (streek)talen. Het programma van het symposium is in goed overleg met de betrokken provincies (Fryslân, Limburg en Overijssel namens het Nedersaksisch) tot stand gekomen. Onderwerp van gesprek waren o.a. onderwijs, voorschoolse periode, het schrijven van streektaal en de zorg. In 2019 is de tweede editie van het symposium gepland.

Alle talen

- 2. The Committee of Experts urges the Dutch authorities to ensure that legal and financial changes in the media sector do not negatively affect regional or minority language broadcasting and to take positive measures to support such broadcasting.**

De bezuinigingen in de mediasector moeten gedragen worden door alle regionale omroepen. Er zijn op dit moment geen signalen dat het media-aanbod in regionale talen of talen van minderheden onder druk komt te staan als gevolg van de bezuinigingen in de mediasector. Inhoudelijk mag de overheid geen bemoeienis hebben met de vorm en inhoud van het media-aanbod van media-

instellingen. Op grond van de Mediawet 2008 bepalen de media-instellingen zelf de vorm en inhoud van hun media-aanbod. Dit betekent onder meer dat de overheid het gebruik van een regionale taal of een minderheidstaal door media-instellingen niet kan verplichten.

Nedersaksisch

3. The Committee of Experts encourages the Dutch authorities to adopt a structured approach and promote the use of Low Saxon in public life, especially in the media, economic field and in social life (e.g. health and elderly care).

Zoals gezegd werd op 10 oktober 2018 het convenant Nedersaksisch getekend door de minister van Binnenlandse Zaken en de gedeputeerden en burgemeesters van de bij het Nedersaksisch betrokken overheden.

Het convenant borgt het gesprek en de samenwerking tussen de betrokken overheden. Onderdeel van het convenant is een activiteitenprogramma. De eerste ambtelijke en bestuurlijke overleggen naar aanleiding van het convenant hebben reeds plaats gevonden. De ambitie is om lange termijn lijnen uit te zetten voor het Nedersaksisch op het gebied van bijvoorbeeld onderwijs. Op de korte termijn is het doel gezamenlijk de vele initiatieven op het gebied van het Nedersaksisch beter zichtbaar te maken en zo ook de algemene zichtbaarheid van de taal in het gehele taalgebied.

De IJsselacademie en de stichting Grunneger Sproak zetten zich daarnaast in voor Nedersaksisch in de zorg.

Limburgs

4. The Committee of Experts urges the Dutch authorities to adopt a structured approach and encourage the use of Limburgish in public life, especially in the media, economic field and in social life (e.g. health and elderly care).

Provincie Limburg heeft streektaal / het belang van het Limburgs opgenomen in haar kadernota Toekomst voor erfgoed! 2016 – 2019 (zie bijlage). Provincie Limburg heeft hiermee beleidsmatig het Limburgs verankerd. Tevens is onlangs een duidelijk plan van aanpak naar Provinciale Staten gezonden, Daarnaast is het streektaalbeleid opdragen aan het Huis voor de Kunsten Limburg, en specifiek aan de daar werkzame streektaalconsulent, de Raod veur 't Limburgs en Veldeke Limburg. Deze partijen worden ook financieel door de provincie ondersteund.

De Provincie Limburg heeft de afgelopen jaren diverse projecten en initiatieven of jaarlijks terugkerende zaken mede mogelijk gemaakt, waaronder:

- Festival Sjiem (eendaags festival verbinding Taal)
- Medammecour (muzikale theaterproductie toerend door Limburg) in het Limburgs
- LVK / TVK / KVL: Limburgs Vasteloavesleedjes Konkoer / Tiener Vasteloavend Konkoer / Kinjer Vasteloavend Festival. Jaarlijkse muziekwedstrijd voor het beste Vasteloavesnummer voor volwassenen / tieners / kinderen. Media aandacht (TV / Radio) volledig in het Limburgs
- Subsidiëring van diverse dicht- en verhalen en muzikale bundels in het Limburgs.
- Regionale zender L1 zend regelmatig in het Limburgs uit.

Vanaf 2019:

- Een pilotproject met Stichting Spelenderwijs / De kinderopvang in 7 gemeenten wordt in 2019 gestart, naar Fries voorbeeld en op basis van de onderzoeken van de leerstoel voor het Limburgs.

Sinti-Romanes

5. The Committee of Experts underlines that the Charter requires the authorities to take positive measures to promote and protect Romanes. It also notes that the Charter must be implemented bearing in mind the wishes of the speakers. It therefore urges the authorities to

consult the Romanes speakers and to identify, in co-operation with them, ways and areas in which the use of Romanes could be facilitated and/or encouraged, taking into consideration the different views within the community.

Bij het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is sinds 2015 subsidie beschikbaar voor projecten en activiteiten van Sinti en Roma die zorgen voor een betere participatie en emancipatie van Sinti en Roma in Nederland. De subsidieregeling is een instrument om de resterende rechtsherstelgelden beschikbaar te stellen aan de doelgroep²⁰.

Bij de beoordeling van subsidieaanvragen wordt VWS geadviseerd door een adviescommissie bestaande uit Sinti en Roma. Projecten die zien op een van de volgende thema's komen voor subsidie in aanmerking: respect voor cultuur en identiteit, tegengaan van discriminatie en vooroordelen, versteviging belangenbehartiging en vertegenwoordiging, stimulering van onderwijs, advies en begeleiding intermediairs, herinnering Tweede Wereldoorlog en het creëren van werkgelegenheid. Deze inhoudelijke thema's zijn bij het opstellen van de subsidieregeling samen met Sinti en Roma vormgegeven, zodat er met en niet over hen gesproken wordt. In 2018 is de subsidieregeling geëvalueerd. Uit deze evaluatie blijkt dat Sinti en Roma de afgelopen jaren de weg naar de subsidieregeling goed hebben weten te vinden en nog steeds tevreden zijn over de inhoudelijke thema's.

Het ministerie van VWS stuurt de inhoud van de projecten niet, het is aan Sinti en Roma zelf om te bepalen op wat voor onderwerp zij een aanvraag willen indienen. Binnen het thema respect voor cultuur en identiteit is in de geschiedenis van de subsidieregeling subsidie toegekend aan projecten die zien op het onderwijzen van Romanes aan de jongere generatie, opdat de taal van de Roma en Sinti en daarmee een deel van hun identiteit gewaarborgd is.

Jiddisch

6. In the fourth evaluation report, the Committee of Experts urged the Dutch authorities to consult with the speakers in order to establish how the use of Yiddish could be facilitated and/or encouraged, in speech and writing, in public and private life, and whether structured financial support could be provided to the cultural journal "Grine Medine". The fifth periodical report does not provide any information in this respect. The Dutch authorities informed the Committee of Experts that, as a Part II language, they do not promote Yiddish. No financial support is granted to the cultural journal "Grine Medine". Furthermore, the authorities seem to consider that languages like Yiddish have their place in private life only. The Committee of Experts considers these views as incompatible with the Charter and regrets that the Dutch authorities maintain this position in the fifth monitoring cycle. The Committee of Experts refers to its previous comments under Articles 7.1.c and 7.1.d and underlines that the Charter requires that the authorities promote the regional or minority languages in public life. Since Yiddish is a non-territorial language, the role of the national authorities is all the more important. The Committee of Experts strongly urges the Dutch authorities to consult with the speakers and facilitate the use of Yiddish, in speech and writing, in public and private life.

Sinti-Romanes

7. The Committee of Experts urges the Dutch authorities to facilitate links between all the organisations representing the Roma and Sinti, with particular emphasis on the protection and promotion of Romanes.

De verantwoordelijkheid voor het beschermen en bevorderen van regionale talen en talen van minderheden is belegd bij lokale overheden. Door hun directe binding met inwoners hebben lokale overheden beter zicht op de situatie en de wensen en behoeften van de sprekers van de betreffende

²⁰ Beleidskader voor de subsidiëring van projecten en activiteiten ten behoeve van de participatie en emancipatie van de Sinti en Roma in Nederland

regionale taal. Taalsituaties verschillen sterk per regio. Doordat provincies en gemeenten dichterbij de praktijk staan dan de Rijksoverheid kunnen zij beter op deze verschillen inspelen.

Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid voert op aanvraag overleg met vertegenwoordigers van Roma en Sinti om belangrijke kwesties voor deze gemeenschappen te bespreken. Bij deze flexibele dialoog treedt de overheid in contact met professionele experts, opinieleiders, ervaringsdeskundigen en/of representanten van groepen, waarbij diverse thema's kunnen worden besproken.

De scholen die Jiddisj onderwijzen krijgen een verhoogde subsidie (in verhouding met reguliere scholen) vanuit het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Limburgs

8. The Committee of Experts urges the Dutch authorities to extend the offer of teaching Limburgish in primary and secondary education, in particular regarding the varieties Northern Limburgish, in the municipalities of Horst and Venray, and Ripuarian, in the municipalities of Simpelveld and Vaals. The Committee of Experts urges the Dutch authorities to upgrade the teaching of Limburgish to the status of a regular school subject and intensify it, including in pre-school education.

Nedersaksisch

9. The Committee of Experts notes that, despite positive initiatives at local and provincial level, a more structured approach with respect to Low Saxon in education is needed. The Committee of Experts encourages the Dutch authorities to upgrade the teaching of Low Saxon to the status of a regular school subject and intensify it, in particular in pre-school education and secondary education.

De onderwijswetgeving geeft scholen in het primair en voortgezet onderwijs de bevoegdheid om de vrije ruimte in het curriculum in te vullen met streektaal onderwijs. De afweging om hier gebruik van te maken wordt gemaakt door de scholen zelf.

Voor het onderwijs in het Limburgs is de afgelopen jaren veel lesmateriaal ontwikkeld vanuit het streektaalconsulentschap. Voor zowel het primair onderwijs als het voortgezet onderwijs zijn in de taalvarianten Tegels, Venloos, Roermonds, Kerkraads, Echts, Heerlens, Sittards, Brunssums, Weerts, Geleens, Maastrichts en Horsters onderwijsmateriaal beschikbaar. Belangrijk voor de provincie is een goede afstemming tussen vraag en aanbod. Provincie Limburg faciliteert op basis van de vraag veel goede projecten en initiatieven. Zo ontwikkelen veel lokale afdelingen van het Veldeke en lokale betrokkenen lesmateriaal. In Vaals is onlangs een woordenboek uitgegeven en heeft samenwerking in het onderwijs plaatsgevonden. Provincie Limburg wil ook de digitalisering bevorderen. De provincie zal een project van de Limburg Academy gaan faciliteren genaamd Corpus Dictionair. Vanaf 2019 zal in een aantal peuterspeelzalen een pilotproject, naar Fries voorbeeld, worden gestart. Hierbij is de inzet gericht op het versterken van de taligheid van peuters en het stimuleren van het gebruik van het Limburgs.

In de Stellingwerfse gemeenten in de provincie Fryslân wordt Nedersaksisch gesproken. In deze gemeenten wordt dan ook het vak heemkunde aangeboden. Dit vak staat in het teken van de cultuur van de streek en de streektaal. Vanaf 2019 zal in de gehele methode gebruik gemaakt worden van het Stellingwerfs. Het Huus van de Taol brengt voor vijf van de Nedersaksische dialecten (Drents, Gronings, Achterhoeks, Twents, West-Overijssels) de methode Wiesneus uit. Daarnaast werken zij samen met NHL Stenden aan het project "Drents en Duits in het onderwijs". Dit project richt zich op het versterken van het Duits en de streektaal in het basisonderwijs.

Voor zowel het Limburgs als het Nedersaksisch is onlangs vanuit de taalgebieden zelf het initiatief gestart een sectie op te richten bij de Vereniging van Levende Talen. Levende Talen zet zich in voor de bevordering en de ontwikkeling van het talenonderwijs in Nederland. Levende Talen organiseert studiedagen en congressen over talenonderwijs en informeert haar leden over nieuws en

ontwikkelingen via de tijdschriften *Levende Talen Magazine* en *Levende Talen Tijdschrift*, de sociale media, de website www.levendetalen.nl en via de websites, sociale media en nieuwsbrieven van de talensecties²¹.

Sinti-Romanes

10. The Committee of Experts is aware that there are different views about the use of Romanes among the speakers. The Committee of Experts encourages the Dutch authorities to explore, in co-operation with the speakers, ways of teaching Romanes to those interested, taking into consideration the views of the community.

Jiddisch

11. The Committee of Experts encourages the Dutch authorities to ensure the continued teaching of Yiddish, in co-operation with the speakers and to provide it with the necessary financial support.

Scholen hebben de bevoegdheid om de vrije keuzeruimte in het curriculum naar behoefte in te vullen. Lesgeven in het Romanes op scholen in regio waar geen Roma of Sinti woonachtig zijn of waar de taal niet gesproken wordt is onpraktisch, omdat er in deze regio zeer waarschijnlijk geen behoefte aan is. Door deze reden is het opzetten van onderwijs in het Romanes een lokale kwestie die door de lokale overheid opgepakt moet worden indien er een behoefte voor onderwijs in/over het Romanes blijkt te zijn.

In het curriculum van de scholen die onderdeel zijn van het Cheider instituut in Amsterdam wordt nog een deel van het onderwijsaanbod in/over het Jiddisch verzorgd. De Nederlandse overheid biedt Cheider de mogelijkheid om het Jiddisch aan de leerlingen aan te bieden in de vrije ruimte van het onderwijsprogramma. De uren die worden gespendeerd aan Jiddisch tellen mee als onderwijstijd en Cheider heeft de ruimte om het Jiddisch ook af te sluiten met een schoolexamen. Het cijfer voor Jiddisch komt op de cijferlijst. Er bestaan dus geen belemmeringen om het Jiddisch aan te bieden en de taal te bevorderen.

De twee joodse scholen voor voortgezet onderwijs in Amsterdam – Cheider en Maimonides – zijn erkend als uitzonderingsschool, omdat zij met het verzorgen van onderwijs een Nederlands belang van cultuurhistorische aard dienen. Dat betekent dat zij ontheven zijn van toepassing van de opheffingsnorm en dat zij bijzondere aanvullende bekostiging ontvangen. Cheider, dat voortgezet onderwijs biedt aan 37 leerlingen, krijgt jaarlijks 4,2 fte voor onderwijspersoneel extra aan bekostiging. Als dit terug wordt gerekend naar de personele bekostiging per leerling, bedraagt deze voor een leerling van Cheider VO € 26.500. De gemiddelde personele bekostiging van een leerling in het voortgezet onderwijs is € 6.500. Cheider heeft ook een school voor primair onderwijs. Per leerling in het primair onderwijs ontvangt Cheider 60 procent aan extra bekostiging. Gezien de uitzonderlijke status en bekostiging van Cheider en de ruimte die er bestaat om het Jiddisch aan te bieden, mee te laten tellen als onderwijstijd en af te sluiten met het schoolexamen, is het Rijk van mening dat Nederland aan de verplichtingen van het Handvest voldoet en dat Cheider de ruimte en de financiële middelen heeft om onderwijs in het Jiddisch te verzorgen, indien de school dat wenst.

Nedersaksisch

12. The Chair of Low Saxon at the University of Groningen increased its co-operation with Huis van de Groninger Cultuur and the Department for Frisian Language and Culture. In this framework, the setting up of a Low Saxon specialisation, similar to the Frisian one, within the new BA Minorities and Multilingualism, is under consideration. With the retirement of the incumbent professor, there are, however, concerns about the continuation of the Chair. The Committee of Experts encourages the Dutch authorities to ensure a stable financial framework

²¹ www.levendetalen.nl

for the promotion of study and research on regional or minority languages at universities or equivalent institutions.

In juli 2018 is Martijn Wieling benoemd als bijzonder hoogleraar Nedersaksische taal en cultuur aan de Rijksuniversiteit Groningen. Zijn aanstelling, in eerste instantie voor vier jaar, is ondergebracht in het nieuwe Centrum Groninger Taal en Cultuur (CGTC). In dit expertisecentrum worden projecten ontwikkeld waaraan Wieling actief bijdraagt. *Woordwaark* is een digitaal opgezette taalinventarisatie van het Gronings in zijn mondelinge en schriftelijke uitingen onder leiding van Prof. Goffe Jensma. In het project *Stemmen van Groningen* onder leiding van Dr. Nanna Hilton, worden uitspraakvarianten binnen het Gronings verzameld.

Het staat de universiteit vrij om verder inhoudelijk invulling te geven aan de leerstoel Nedersaksische Taal en Cultuur. De leerstoel wordt bekostigd vanuit de lumpsumgelden van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Jiddisch & Sinti-Romanes

13. The Committee of Experts encourage the Dutch authorities to promote appropriate types of transnational exchanges, in the fields covered by the Charter, for Romanes and Yiddish

De Europese commissie versterkt de activiteiten van de lidstaten om de culturele en taalkundige verscheidenheid te eerbiedigen en te bevorderen. Overeenkomstig het Unesco verdrag betreffende bescherming en bevordering diversiteit van cultuuruitingen. Het stimuleren van multilaterale culturele projecten op het gebied van meertaligheid is een speerpunt binnen het beleid.

Naar aanleiding van de aanbeveling is er contact geweest met de Anne Frank Stichting, Stichting Jiddisch en Comité 4-5 mei. De internationale ambities van bovenstaande organisaties zijn groot maar projecten richten zich niet direct op de regionale talen. Met uitzondering van stichting Jiddisch. Deze organisatie zou graag, naast de uitgave van een kwartaalmagazine, internationale projecten opzetten en de krachten bundelen buiten de grens.

Alle talen

14. The Committee of Experts noted that there is little knowledge in the Netherlands about regional or minority languages and their contribution to the cultural wealth of the country. The Committee of Experts was informed by the representatives of the Roma and Sinti of prejudiced and stereotyped views concerning them in the Dutch society. The results of the 2015 Monitor of Social Inclusion of Roma in the Netherlands also show that there are stereotypes about Roma and that they are negatively portrayed by the media. The Committee of Experts encourages the Dutch authorities to ensure that respect, understanding and tolerance in relation to regional or minority languages are specifically included in the new curriculum and to promote awareness and tolerance in Dutch society at large vis-à-vis the regional or minority languages and the cultures they represent, including through the media.

Het kabinet meent dat het van vitaal belang is om jezelf te kunnen zijn en daarnaar te kunnen leven. Daarom is het kabinet van mening dat discriminatie hard moet worden aangepakt. Niet alleen door sanctionering achteraf, maar juist ook door het stimuleren van verdraagzaamheid en de nadruk op gedeelde waarden. Daarom heeft het kabinet onderzoek laten doen naar onder meer de triggerfactoren voor moslimdiscriminatie. Naar aanleiding van dit rapport heeft het kabinet een brede bijeenkomst georganiseerd over de thema's verbinding en beeldvorming. Ook faciliteert het kabinet interculturele ontmoetingen die door diverse groepen worden georganiseerd, zoals de 27 bijeenkomsten die in 2017 zijn georganiseerd tussen Turkse en Joodse organisaties om vooroordelen en stereotypering te verminderen. Het digitale podium www.samen.nl biedt een platform voor inspirerende voorbeelden van interculturele ontmoetingen en projecten door het hele land.

In 2006 is vastgelegd dat scholen in het primair en voortgezet onderwijs aandacht moeten schenken aan actief burgerschap en sociale integratie. Deze verplichting is er onder meer op gericht dat het onderwijs leerlingen kennis laat maken met de pluriforme samenleving en hen kennis bijbrengt van

de verschillende achtergronden en culturen van hun leeftijdgenoten. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft naar aanleiding van diverse onderzoeken echter vastgesteld dat scholen weliswaar voldoen aan de wettelijke verplichting ten aanzien van burgerschapsonderwijs, maar dat het onderwijs niet beantwoordt aan de maatschappelijke verwachtingen. Daarom is het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap bezig met aanpassing van de wettelijke burgerschapsopdracht. In de opdracht wordt de gemeenschappelijke kern waarop het onderwijs zich in ieder geval moet richten vastgelegd: de ontwikkeling van respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en de mensenrechten en het bijbrengen van de sociale en maatschappelijke competenties die leerlingen in staat stellen om deel uit te maken van en bij te dragen aan de samenleving. Parallel aan deze wetswijziging loopt een traject om het gehele curriculum in het funderend onderwijs te herzien. Op het gebied van burgerschap ontwikkelt een apart ontwikkelteam bouwstenen die de specifieke kennis en vaardigheden van leerlingen beschrijven. Deze opbrengsten vormen de basis voor de herziening van de huidige kerndoelen en eindtermen. De wettelijke burgerschapsopdracht en de kerndoelen schrijven geen specifieke aandacht voor Fryslân of de Roma en Sinti voor. Dit betekent echter niet dat er in Nederland nergens aandacht voor minderheden of sprekers van minderheidstalen is. Door het werken met een systeem van globale kerndoelen, en het ontbreken van een voorgeschreven staatscurriculum, hebben scholen de ruimte om zelf inhoudelijke keuzes te maken in het onderwijsprogramma voor leerlingen. Scholen zijn vrij om op eigen wijze invulling te geven aan de kerndoelen en kunnen daardoor naar eigen inzicht aandacht besteden aan deze gemeenschappen.

Alle talen

15. During the on-the spot visit, the Committee of Experts noted the overall good co-operation and dialogue between the provincial authorities and the regional or minority languages speakers' organisations. However, at national level a structured dialogue is missing. No structured dialogue with representatives of the regional or minority language speakers about the implementation of the Charter and the recommendations evolving from its monitoring mechanism appears to be in place. The Committee of Experts urges the Dutch authorities to initiate a structured dialogue with the representatives of the regional or minority language speakers about the implementation of the Charter and the recommendations evolving from its monitoring mechanism. The Committee of Experts urges the Dutch authorities to ensure that a structured dialogue is developed with the representatives of the Romanes speakers.

Naar directe aanleiding van bovenstaande aanbeveling heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in het najaar van 2017 een eerste Streektaalsymposium georganiseerd. Tijdens het symposium zijn het ministerie, lokale overheden, wetenschap en belangenorganisaties met elkaar in gesprek gegaan over het behoud en bevordering van de erekende regionale talen in Nederland. Hierbij zijn uiteenlopende onderwerpen aan bod gekomen zoals onderwijs, voorschoolse opvang, zorg, etc.

Het dagelijkse contact met belangen- en sprekersorganisaties loopt in de eerste instantie veelal via lokale overheden. Deze hebben beter zicht op de taalsituatie in de regio en vormen daarmee een natuurlijk eerste aanspreekpunt. De Rijksoverheid heeft via het coördinerend ministerie van Binnenlandse Zaken regelmatig overleg met de bij de regionale talen betrokken lokale overheden. Zoals gezegd hebben op initiatief van het ministerie van Binnenlandse Zaken ter voorbereiding op deze rapportage een drietal taaltafels plaatsgevonden met de regionale talen. Hier is gesproken met vertegenwoordigers, sprekers en organisaties van de regio gebonden talen. Centraal in de gesprekken stonden het gebruik van de taal, de toekomst van de taal en lopende projecten. De uitkomsten van deze gesprekken zijn opgenomen in deel 2 van deze rapportage.

Voor de Friese taal en cultuur is de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de Rijksoverheid en de provincie Fryslân vastgelegd in de Wet gebruik Friese taal (WGFT). Het Rijk en de provincie maken periodiek bestuursafspraken (BFTK) ter uitwerking van deze verantwoordelijkheid. De provincie en Rijksoverheid werken nauw samen bij de totstandkoming en uitvoering van de gemaakte afspraken. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en de provincie voeren regelmatig overleg over de BFTK en

andere onderwerpen met betrekking tot de Friese taal en cultuur. Daarnaast hebben zowel de provincie Fryslân als de Rijksoverheid periodiek contact met DINGtiid, het orgaan voor de Friese taal. Er vindt geregeld overleg plaats met DINGtiid over onder meer het werkprogramma en de uitgebrachte adviezen. Bovendien is in de BFTK 2019-2023 afgesproken dat er jaarlijks een werkbezoek plaats vindt voor alle bij de Friese taal betrokken rijksambtenaren om de minimale kennis van en de contacten met het Friese veld te vergroten.

De Rijksoverheid en de Nedersaksische overheden zijn vanaf 2015 in gesprek geweest over de totstandkoming van het convenant Nedersaksisch, dat in oktober 2018 ondertekend werd. Het ministerie van Binnenlandse Zaken zal als convenantpartner ook aansluiten bij overleggen over de uitvoering van het convenant.

Met het Streektaalsymposium 2017 zijn de contacten met de provincie Limburg over het Limburgs opgepakt. De provincie Limburg heeft recent ook de wens voor een convenant Limburgs uitgesproken. Het ministerie van Binnenlandse Zaken heeft aangegeven het Limburgs in een convenant te willen erkennen als zelfstandig en volwaardig onderdeel van de taalsystematiek in Nederland. Dit convenant zal naar verwachting in het najaar van 2019 ondertekend worden.

Daarnaast heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken de afgelopen jaren ook gesproken met diverse belangenorganisaties. Het ministerie heeft veelvuldig gesproken met SONT, de overkoepelende organisatie voor Nedersaksische taalinstututen, over het convenant Nedersaksisch. Het ministerie blijft het gesprek met SONT over het Nedersaksisch voortzetten. Eind 2017 heeft het ministerie gesproken met de Ried fan de Fryske beweging over hun zorgen over Fries in het onderwijs. In 2018 en begin zijn het ministerie van Onderwijs en het ministerie van Binnenlandse Zaken daarnaast aanwezig geweest bij diverse bijeenkomsten over Fries in het onderwijs georganiseerd door de provincie Fryslân en DINGtiid. Ook heeft er een gesprek plaatsgevonden met SPLIKA, de belangenvertegenwoordiging van Papiaments op Bonaire. Tijdens dit gesprek heeft het ministerie gewezen op de al bestaande wet- en regelgeving voor het Papiaments.

Zoals gezegd voert het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid op aanvraag overleg met vertegenwoordigers van Roma en Sinti om belangrijke kwesties voor deze gemeenschappen te bespreken. Bij deze flexibele dialoog treedt de overheid in contact met professionele experts, opinieleiders, ervaringsdeskundigen en/of representanten van groepen, waarbij diverse thema's kunnen worden besproken.

4.2 Bevindingen met betrekking tot Deel III van het Handvest: Fries

Artikel 8 – Onderwijs

16. The Committee of Experts notes, however, that most profiles are focused on oral use and developing a positive attitude towards Frisian. This might not be in line with the undertakings chosen under Part III of the Charter.

Scholen in het Friese taalgebied (alle Friese gemeenten met uitzondering van de Waddeneilanden en gemeente Weststellingwerf) zijn op basis van de WPO en de WVO verplicht om onderwijs in de Friese taal te verzorgen. Deze verplichting houdt in dat scholen hun leerlingen een zodanig programma moeten aanbieden dat daarmee de zogenoemde kerndoelen voor de Friese taal voldoende worden aangeboden. De kerndoelen zijn vastgelegd in het Besluit vernieuwde kerndoelen WPO en het Besluit vernieuwde kerndoelen WVO. Voor het primair onderwijs hebben de kerndoelen betrekking op attitude, luisteren, spreken, lezen, schrijven en taalbeschouwing. De kerndoelen voor het voortgezet onderwijs hebben een andere indeling, te weten: 1. Kerndoelen voor deelnemers in een tweetalige cultuur, 2. Kerndoelen voor leerlingen met het Fries als tweede taal en 3. Kerndoelen voor leerlingen met Fries als moedertaal. Methoden en profielen die scholen gebruiken zijn dan ook niet enkel gericht op mondelinge vaardigheden en attitudeverandering ten opzichte van het Fries. Voor een totaal overzicht van de verschillende profielen van Friese scholen zie ook Taalplan Frysk.²²

17. According to the fifth periodical report and the additional information received by the Committee of Experts, there are about 180 Frisian-medium or bilingual day-care centres or playgroups in Fryslân (out of a total of 375 such institutions in the province). Between 30-35% of the children below four years old attend them. In order to qualify as bilingual, Frisian has to be used for at least 50% of the time; usually the time allotted to Frisian is between 60-80%. In view of the existing offer, the Committee of Experts considers the undertaking partly fulfilled. It encourages the Dutch authorities to develop a structured policy for day-care centres or playgroups offering bilingual pre-school education, as well as to increase the number of them.

Bij kinderopvang in Nederland wordt de Nederlandse taal als officiële voertaal gehanteerd. Daar waar naast de Nederlandse taal, de Friese taal of een streektaal wordt gesproken, kan de Friese taal of de streektaal mede als voertaal worden gebruikt. Het is verplicht om minstens Nederlands als voertaal te hanteren (artikel 1.55 lid 1).

Kinderopvang, gastouders, peuterspeelzalen en voorschoolse educatie (VVE) zijn over het algemeen commerciële partijen. Het is geen publieke voorziening zoals basisscholen dat wel zijn. Het aanbod van (Friestalige) dagopvangcentra is afhankelijk van de vraag en wensen hiernaar vanuit de ouders. Het ligt dan ook niet voor de hand om vanuit de overheid in te grijpen op dit punt. Uiteraard hebben kinderopvangorganisaties alle ruimte om in te spelen op de toenemende vraag naar dagopvangcentra waar Fries wordt gesproken, naast de Nederlandse taal. Daarnaast is VVE/kinderopvang voor ouders niet verplicht, wat maakt dat of kinderen naar een kinderopvang/voorschoolse voorziening gaan, afhankelijk is van de keuzes van de ouders. Het aantal kinderen dat daadwerkelijk gebruik maakt van voorschoolse voorzieningen, kan hierdoor sterk fluctueren.

Daarnaast spelen demografische ontwikkelingen hierbij een grote rol. Er is in de provincie Fryslân sprake van algemene krimp en dat merken de kinderopvanglocaties/voorschoolse voorzieningen als eerste. Dit werkt fusies en opheffen van locaties in de hand.

18. In the fourth evaluation report, the Committee of Experts was not in a position to conclude on the fulfilment of this undertaking. It asked the Dutch authorities to submit more detailed information about the concrete set-up of the trilingual educational model in primary education and also information on the strategy to meet the demand for Frisian language

²² http://taalplan.frl/wp-content/uploads/2018/09/PDF_FRL-DEF.pdf

education in the future. Out of the 428 primary schools in Fryslân, 73 are included in the network of trilingual schools (Dutch, Frisian and English as languages of instruction), which represents an increase of 30 schools compared to the previous monitoring cycle. However, only 30 of these trilingual schools are certified (as 3TS basic, 3TS plus and 3TS star) as offering Frisian as a subject and as a medium of instruction; over 30 schools are in the process of certification. The degree to which Frisian is used as a language of instruction varies among schools. Teaching Frisian as a subject should take place for at least one hour per week. Between 1 ¼ hours and 3 ½ hours are used as a medium of instruction (CLIL). The subjects taught in Frisian are usually music, world orientation, gymnastics and creative subjects. In general, Frisian is used between 10-25% of the time. The Committee of Experts has been informed that the trilingual system is undergoing changes, with the introduction of English from the 1st grade onwards and of a more integrated use of languages (so-called “translanguaging”), instead of a strict division of time and themes. Furthermore, trilingual schools, of which many are small institutions in rural areas, might be at risk in the future, since a recommendation of the National Council of Education proposes to raise the minimum number of pupils in a primary school from 23 to 100 as of 2019. The Committee of Experts recalls that in many cases where general measures are taken, regional or minority languages are particularly at risk. Special measures should be adopted to ensure that these languages are not disproportionately affected. As far as the other schools are concerned, the fifth periodical report indicates that, as a result of the Administrative Agreement, the budget for the Material Preservation of Frisian (funds for teaching Frisian) has increased by € 90 000, to allow for the teaching of Frisian also in the first two years of primary education. The Committee of Experts welcomes this development. According to additional information received by the Committee of Experts, apart from trilingual education, primary schools generally offer teaching of Frisian. The teaching time is, however, limited to only one lesson of 30-40 minutes per week or is used for simple tasks or activities (understanding the language, using school television programmes and reading materials). The Committee of Experts considers that the current offer of teaching Frisian for one lesson per week or using it as a medium of instruction for only a few hours per week in some schools is too low to meet the requirements of the undertaking. In addition, this is too restricted to develop a sufficient level of literacy in Frisian. The Committee of Experts considers the undertaking not fulfilled. It encourages the authorities to strengthen the use of Frisian as a medium of instruction in primary education.

Om invulling te geven aan de gezamenlijke verantwoordelijkheid en zorgplicht van het Rijk en de provincie er op de langere termijn voor te zorgen dat op alle onderwijsniveaus de juiste randvoorwaarden zijn gecreëerd voor het gebalanceerd aanbieden van de Friese taal zijn recent bestuursafspraken gemaakt.²³ Vanwege het feit dat er in het Friese taalgebied sprake is van marktfalen, is hierbij een actieve en stimulerende rol van de overheid gewenst. Met deze afspraken willen het Rijk en de provincie ook het gebruik van het Fries in het basisonderwijs versterken. Met het laten ontwikkelen van lesmateriaal (spoor 8) en de ontwikkeling van toetsing en evaluatiemateriaal (Grip) is zo getracht de randvoorwaarden te scheppen om meer onderwijs in het vak Fries mogelijk te maken.

In de BFTK hebben de provincie en het Rijk de ambitie uitgesproken in 2030 Fryslân een meertalige provincie is waar het vak Fries in het curriculum, maar ook als omgangs- en instructietaal in het onderwijs vanzelfsprekend is. Geen Fries onderwijs omdat het verplicht is, maar omdat de toegevoegde waarde van onderwijs in de Friese taal ondervonden wordt in de praktijk. Dat houdt in

²³ Zie de nieuwe Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer hoofdstuk 2:

<https://www.fryslan.fr/document.php?m=1&fileid=51085&f=32df15b79e33a2f08950255af2567f7a&attachment=0&c=5236&preview=1&previewcode=6815857711bed705f93c95cc4bb7df03>

dat scholen in het Friese taalgebied in 2030 geacht worden geen ontheffing voor het vak Fries meer te hebben. Met deze ambitie wordt het gebruik van het Fries in het basisonderwijs versterkt.

19. According to the fifth periodical report, five secondary schools offer trilingual education. The authorities plan to increase their number to at least ten by 2018. The Committee of Experts has, however, been informed that the share of subjects taught in Frisian is very low (for example, in one case, only history and physical education). The aim to use the three languages according to a share of 30%-30%-40% of the time has not yet been reached. In general, Frisian is used for about 16% of the time (taught as a subject and used as a medium of instruction). Based on the available information, it is not clear to the Committee of Experts how many pupils study Frisian as a subject throughout secondary education. The Committee of Experts cannot conclude on the fulfilment of the undertaking and asks the authorities to provide additional information in the next periodical report. The Committee of Experts again strongly urges the Dutch authorities to continue strengthening the teaching of and in Frisian at all levels of education.

Het netwerk van Meertalig Voortgezet Onderwijs (MVO) scholen is klein en kwetsbaar. Desalniettemin organiseert het netwerk zichzelf steeds beter, zo zijn er minimumstandaarden ontwikkeld waaraan een school moet voldoen om zich MVO school te mogen noemen en is men vanuit het netwerk bezig met het werven van nieuwe scholen. Het is voor scholen een grote stap om MVO school te worden, het vraagt veel van de organisatie van de school en het gehele team moet achter het nieuwe concept staan. Dit is niet altijd gemakkelijk.

Een zorgelijke ontwikkeling hierbij is dat sommige scholen alleen gedurende een zogenaamde projectweek aandacht besteden aan het Fries, en dan vooral de culturele aspecten daarvan. Hiermee voldoen deze scholen niet aan de kerndoelen. Hier wordt echter op dit moment niet actief op gehandhaafd door de inspectie. In de nieuwe BFTK tussen het Rijk en de provincie zijn over de rol van de onderwijsinspectie en ook over drietalig onderwijs afspraken opgenomen.

Het overgrote deel van de scholen heeft in het eerste jaar een lesuur per week ingeroosterd voor het vak Fries. Sommige scholen bieden daarnaast het Fries nog als examenvak aan.

20. The fifth periodical report does not provide any information in this respect. According to the information received during the on-the-spot visit, teaching Frisian history and culture is not part of the national curriculum. Some schools, however, offer such information. They use the Frisian history “Canon” (Kanon fan de Fryske skiednis), which presents major topics of Frisian history and is developed following the model of the Canon van Nederland. Generally, only some topics are presented to the pupils. There are no exact data on how many schools use the Frisian history “Canon”. The information available to the Committee of Experts is based on the use of the Edufrysk platform (digital education platform for pupils studying Frisian, developed by the Afûk organisation), as schools using it also use the Frisian history “Canon”. It is the case of 20 secondary schools. In primary education a pilot project is ongoing and the aim is to have 30 primary schools using Edufrysk and the related “Canon” parts in September 2016. The Committee of Experts welcomes the fact that at least some information about the Frisian history and culture is offered in some schools. However, bearing in mind that the undertaking requires states to ensure the teaching of the history and the culture reflected by Frisian to all pupils living in the relevant territory, the Committee of Experts considers the undertaking not fulfilled. The Committee of Experts strongly urges the Dutch authorities to ensure the teaching of the history and the culture which is reflected by Frisian.

Momenteel zijn de kerndoelen in het bijzonder gericht op taalverwerving en niet direct op geschiedenis en cultuur. Wel wordt er door docenten binnen het vak Fries gebruik gemaakt van o.a.

materiaal rondom de Friese canon²⁴ waardoor leerlingen binnen de lesmethodes kennis nemen van de Friese geschiedenis en cultuur.

In 2018 is er landelijk onderzocht hoe er een integrale curriculumvernieuwing in het primair en voortgezet onderwijs kan worden doorgevoerd. Voor het vak Fries wordt dit door de provincie gedaan in overeenstemming met de landelijke werkwijze en curriculumvernieuwing. Zo wordt er momenteel gewerkt aan een eigentijds curriculum voor het Fries door een ontwikkelteam van leraren po en vo en schoolleiders uit Fryslân. De Tweede Kamer en Provinciale Staten stellen naar verwachting in 2019 het nieuwe curriculum vast. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) compenseert eenmalig de kosten die zijn gemaakt om leerkrachten in het Friese ontwikkelteam en de ontwikkelscholen hiervoor vrij te stellen. Het ministerie van OCW en de provincie Fryslân zijn met elkaar in gesprek om te onderzoeken hoe in het vervolg van de herziening van de kerndoelen Fries zoveel mogelijk aangesloten kan worden bij het nationale traject van curriculum.

21. The NHL and Stenden Colleges provide teacher training for Frisian education, both for primary and secondary levels. A lectureship in Multilingualism in Education and Teaching has been jointly created by the two colleges. A trilingual stream has also been put in place for future teachers of trilingual primary schools. All students enrolled in primary teacher training take part in Frisian lessons in the first two years. However, not all continue in the following two years nor take the exam for the official qualification. This has only been the case for 36 students in 2012, 25 students in 2013, 29 students in 2014 and 17 students in 2015, for both colleges. In addition to this, a small number of students of a combined track of teacher training and pedagogy also take the exam for official qualification. A minor in Multilingual Education in International Perspective is also available and 20 students are currently enrolled. NHL offers, in addition, courses for primary school teachers on Language Policy at School, attended to this date by approximately 100 teachers. The number of students in teacher training for secondary schools is very low (12 bachelors students and 2 masters students in the current academic year). This is influenced by the low number of Frisian lessons in secondary education, which are not enough to cover a full time job as teacher of Frisian. Often, teachers of other subjects are appointed as teachers of Frisian. In an effort to improve the situation and in the framework of the restructuring of language teacher training, NHL started recently to reorganise the curriculum of teacher training for secondary schools, aiming to offer a double qualification for Dutch and Frisian. The University of Groningen also offers a two-year master in Frisian Language and Culture: Pre-higher Education Teacher Training and one student has graduated since 2012. The Committee of Experts considers this undertaking partly fulfilled with regard to primary and secondary education. While welcoming the introduction of Frisian courses in vocational education for training assistants, it maintains its view that the undertaking is not fulfilled for pre-school education. It strongly urges the Dutch authorities to continue to take active measures to provide the necessary basic and further training of teachers for teaching in and of Frisian at all levels.

Een van de uitgangspunten van de BFTK 2019-2023 is dat er voldoende opleidingsmogelijkheden (incl. nascholing) is voor begeleiders in voorschoolse voorzieningen en docenten Fries in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en hoger onderwijs. Hier vindt ook inspanning van het Rijk op alle niveaus plaats. Zo wordt de ontwikkeling en vaststelling van startbekwaamheden van pedagogische medewerkers ten aanzien van de Friese taal en meertaligheid gecontinueerd. De inzet van de ROC's om de modules meertaligheid verder te integreren in het curriculum van de verschillende opleidingen zal door de provincie ondersteund blijven worden. Daarmee wordt een goede

²⁴ Zie:

[https://www.skoal.tv/search/node/all?f\[0\]=field_episode_program%253Afield_program_age%3A9&f\[1\]=field_episode_program%3A10](https://www.skoal.tv/search/node/all?f[0]=field_episode_program%253Afield_program_age%3A9&f[1]=field_episode_program%3A10)

aansluiting bereikt met de inzichten uit bijvoorbeeld de ontwikkelingspsychologie en taalverwervingsonderzoek.

In het bestuurlijk overleg dat de provinciale onderwijsgedeputeerde minimaal eenmaal per jaar belegt met de voorzitters van de onderwijskoepels (als vertegenwoordigers van de schoolbesturen) in de provincie, is ook aandacht voor de positie van het Fries in het onderwijs. In het licht van actualiteiten zoals het lerarentekort en de onwenselijk grote werkdruk in het onderwijs, geven de onderwijskoepels aan dat het verhogen van het aantal leraren met een bevoegdheid voor Fries vooralsnog niet de hoogste prioriteit heeft.

In de Wet op de beroepen in het onderwijs zijn de bekwaamheidseisen voor leraren en docenten in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs vastgelegd. Sinds augustus 2017 zijn er nieuwe wettelijke bekwaamheidseisen van kracht geworden. Bij eventuele gesprekken met de beroepsgroep van leraren zal door de provincie nagegaan worden in hoeverre het mogelijk is om de bekwaamheidseisen voor het vak Fries ook op te nemen. Hiertoe vindt overleg plaats met de beroepsgroep van leraren. Het is uiteindelijk aan de beroepsgroep deze bevoegdheden op te nemen in het register.

De ROC's Friese Poort en Friesland College verzorgen de opleidingen voor voorschoolse onderwijzers. Met de introductie van keuzedelen in het mbo, is er meer ruimte gekomen voor het vak Fries. Het MBO heeft daarbij behoefte aan specifiek lesmateriaal voor het mbo. Dit wordt momenteel ontwikkeld door de Afûk in samenwerking met de ROC's en onderwijsbegeleidingsdienst Cedin. De plaats van het vak Fries binnen de verschillende mbo-opleidingen is nog niet vanzelfsprekend. Ook hierover zijn afspraken opgenomen in de recente bestuursafpraak tussen het Rijk en de provincie. Zo zal er onderzocht worden wat de mogelijkheden zijn om ook voor het MBO een structureel budget (MIF, budget materiele instandhouding Fries) door het Rijk beschikbaar gesteld kan worden.

22. Bearing in mind the adoption of the new Frisian Education Attainment Acts, the Committee of Experts invites the authorities to provide more information on the role of the Education Inspectorate and on the year when a new report on Frisian education can be expected.

De aanbevelingen van de onderwijsinspectie uit haar rapport van 2010 "Tussen wens en werkelijkheid" zijn ten uitvoer gebracht door de provincie, voor zover dit binnen de provinciale mogelijkheden lag. Voorbeelden van uitvoering van de aanbevelingen zijn het ontwikkelen van het methodeonafhankelijk toetsings- en evaluatiesysteem GRIP, de nieuwe digitale methoden Spoor 8 (primair onderwijs) en Searje 36 (voortgezet onderwijs) en het uitgekristalliseerde vaststellingsbeleid waar met het project Taalplan Frysk uitvoering aan gegeven wordt. De onderwijsinspectie zal de komende jaren vanuit haar eigen rol en op stimulerende wijze aandacht besteden aan de kwaliteit van het Fries in het onderwijs. In het kader van de reguliere vierjaarlijkse onderzoeken naar bestuur en scholen besteedt de inspectie als daar aanleiding toe bestaat aandacht aan de wijze waarop het bestuur de kwaliteit van het leerstofaanbod en daarbinnen het aanbod in de Friese taal op de scholen monitort en bevordert. Als er aanwijzingen of signalen zijn dat het aanbod ernstig tekortschiet, kan de inspectie besluiten in de verificatie- of risico-onderzoeken op scholen de kwaliteit van het Fries te onderzoeken. Bij gebleken wettelijke tekortkomingen kan de inspectie een herstelopdracht geven. Daarnaast zal de inspectie in de komende drie taalplancycli tot 2030 in ieder geval tweemaal een thematisch onderzoek doen waarmee de ontwikkeling van het aanbod in de Friese taal kan worden gevolgd. Op die wijze wordt de kwaliteit van Fries in het onderwijs geborgd en vergroot. Over deze thematische onderzoeken komen aparte rapporten

De onderwijsinspectie kijkt Fries niet anders dan de andere schoolvakken wanneer het standaardaanbod onderzocht wordt. Fries is op deze manier een onderdeel van de standaard werkwijze van de Onderwijsinspectie. Het Fries wordt door de Inspectie hetzelfde behandeld als andere schoolvakken. De onderwijsinspectie zal met behulp van het Taalplan Frysk op scholen nagaan of deze volgens het profiel in het taalplan werken.

23. According to the information received from the Dutch authorities, Frisian may be used both before the Court of North Netherlands and before the Arnhem-Leeuwarden Court of Appeal. The Committee of Experts was, however, informed by the representatives of the speakers that it is increasingly difficult to speak Frisian before courts, when cases are assigned to the two locations of the Court of North Netherlands outside Leeuwarden, in Groningen or Assen, or to courts in Zwolle and Almelo. Since there is still only one certified interpreter for Frisian and in the absence of Frisian-speaking lawyers, judges, prosecutors and other staff, the trial takes place in Dutch. The Dutch authorities informed the Committee of Experts that criminal cases should, with very rare exceptions, be tried in Leeuwarden; however, due to the agenda of the judges and the specialisation, some cases are tried in Groningen or Assen. The existence of only one interpreter is recognised as problematic, and the courts, interpreters' associations and Frisian organisations are making efforts to solve this issue. The Committee of Experts was also informed that the Ministry of Justice and the Council for Judiciary are monitoring the use of Frisian in courts and will prepare a report on this topic. In light of the information above and bearing in mind that the current situation does not guarantee the right to use Frisian before courts in practice, the Committee of Experts must revise its conclusion and consider the undertaking partly fulfilled. The Committee of Experts encourages the Dutch authorities to take practical steps to ensure the right to use Frisian before courts.

Een persoon die in de provincie Fryslân woont, feitelijk verblijf houdt of zetel heeft en die ter terechtzitting bij de rechtbank Noord-Nederland of het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden van ambtswege het woord voert dan wel verplicht is zich aan een verhoor te onderwerpen of bevoegd is het woord te voeren, is bevoegd zich te bedienen van de Friese taal. Indien een verdachte, partij, getuige of belanghebbende zich ter terechtzitting wil bedienen van de Friese taal, bepaalt de rechter die de leiding van de zitting heeft ambtshalve of op verzoek zonnodig dat bijstand wordt verleend door een tolk. De vergoeding aan de tolk komt ten laste van het Rijk.

Het aantal beschikbare tolken in de Friese taal is te beperkt. Dit levert in de praktijk weinig problemen op, omdat het niet vaak voorkomt dat een tolk Fries nodig is. De hoofdregel is ook dat zaken met een Friese binding in beginsel op de locatie Leeuwarden worden aangebracht. De beperkte beschikbaarheid van tolken Fries is kwetsbaar en betekent een risico op vertraging van rechtszaken. Betrokken partijen gaan hierover met elkaar in overleg om tot een oplossing te komen.

Bij de provincie Fryslân bestaat er vrees dat door het beperkte aantal tolken de verankering van het Fries in de rechtspraak in de praktijk slechts een theoretisch recht zal blijken. In de bestuursafpraak 2019-2023 is afgesproken dat de provincie in overleg treedt met de Rechtbank Noord-Nederland en het hof Arnhem-Leeuwarden om verdere afspraken te maken.

De inwerkingtreding van de Wet gebruik Friese taal op 1 januari 2014 heeft het wettelijke fundament voor het gebruik van de Friese taal in het bestuurlijke verkeer en in het rechtsverkeer verder versterkt. Hierbij delen het Rijk en de provincie vanuit hun gezamenlijke verantwoordelijkheid en zorgplicht de visie dat op langere termijn het gebruik van de Friese taal niet alleen in de wet goed geregeld moet zijn. Het Rijk en de provincie streven ook hierbij naar het vanzelfsprekend gebruik van de Friese taal vanwege de meerwaarde die het gebruik van deze taal in een Friese meertalige context kan hebben. Daarom zal de provincie de rechterlijke autoriteiten in Fryslân die hierbij betrokken zijn uitnodigen om te bespreken of dat in 2030 niet alleen mogelijk, maar ook vanzelfsprekend kan zijn.

Artikel 10 – Bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten.

24. During the on-the-spot visit, the Committee of Experts was informed that the re-organisation of Frisian municipalities is ongoing (see under 7.1.b). The Frisian speakers consider that this process affects the position of Frisian. During this re-organisation, mainly rural municipalities were merged or split and attached to other municipalities. For example, in 2014, the municipality of Boarnsterhim, with a majority of Frisian speakers, was split between Leeuwarden, Heerenveen and a new municipality, Súdwest-Fryslân; in 2018, the municipality of Littenseradiel, over 80% Frisian-speaking, will be split between Leeuwarden, Súdwest-Fryslân and a new municipality, Waadhoeke. New municipalities have their administrative centre in larger cities (Leeuwarden, Heerenveen, Sneek), where Frisian is spoken to a lower extent, and no longer in the rural area, largely Frisian-speaking. Although agreements have been concluded with the new municipalities, in practice the protection of Frisian has weakened. According to the Frisian speakers, the language receives less attention and support and its use decreases. Although the above-mentioned agreements state that the Frisian language policy level cannot decrease, in fact this falls back to the lowest level in the merging municipalities. The Committee of Experts encourages the authorities to ensure that Frisian can be used in practice in the new municipalities and to provide detailed information on its use in the new framework.

De provincie Fryslân vraagt gemeenten, als onderdeel van een herindelingsprocedure, aan te geven op welke wijze een actief taalbeleid gevoerd zal worden in de nieuw te vormen gemeenten. Uitgangspunt hierbij is de bepaling uit het Handvest dat bestaande of nieuwe bestuurlijke indelingen geen belemmering vormen voor de bevordering van het Fries. Er staan voor de komende periode geen gemeentelijke herindelingen in de provincie Fryslân gepland.

De provincie vervult haar rol als taalskipper een stimulerende en een faciliterende rol bij de ontwikkeling van het taalbeleid. Te denken valt aan beleidsmatige ondersteuning door ambtelijke inzet en advies bij het opzetten van projecten om de positie van de Friese taal te verbeteren, ondersteuning bij het uitvoeren van een nul-rapportage om het taalbeleid in de diverse gemeenten nauwkeurig vast te stellen, of het regisseren van overleg aangaande het taalbeleid. Doel hiervan is dat de positie van de Friese taal in de te ontwikkelen visie op de nieuwe gemeente een herkenbare plaats krijgt.

Om gemeenten te ondersteunen bij het implementeren van de per 1 januari 2014 in werking getreden Wet Gebruik Friese taal is door de provincie een financiële regeling (Mei-inoar foar it Frysk) opgesteld. Gedurende de looptijd van de BFTK zijn door het Rijk extra financiële middelen beschikbaar gesteld aan het Rijk voor het implementeren van de WGFT.

25. According to the fifth periodical report, the authorities enable, as much as possible, the use of Frisian in relations with the police, the fire or the ambulance services. The Use of Frisian Act indicates that a central authority may ask its local branch to prepare rules on the use of Frisian. The Dutch authorities informed the Committee of Experts that this has not yet been the case. In the absence of any information on the practical implementation of the undertaking, the Committee of Experts maintains its previous conclusion that the undertaking is not fulfilled. The Committee of Experts urges the Dutch authorities to implement the necessary legal and practical measures so as to ensure that the present undertaking is fulfilled.

Wanneer het coördinerend ministerie van Binnenlandse Zaken signalen ontvangt dat bestaande wet- en regelgeving niet voldoende aansluit bij de taalsituatie in de provincie Fryslân neemt het ministerie contact op met het verantwoordelijke departement. Zo is de regelgeving met betrekking tot de verantwoording van Friese ANBI-instellingen in de afgelopen periode aangepast. De Belastingdienst stelt de regels op voor de ANBI status en is onderdeel van het ministerie van Financiën. Het werkterrein van de Belastingdienst strekt zich uit tot de provincie Fryslân. Onder de toen geldende richtlijnen van de Belastingdienst was het voor Friese ANBI instellingen niet mogelijk om zich te verantwoorden in het Fries zonder daarbij hun ANBI status te verliezen. Het ministerie van Binnenlandse Zaken heeft contact gezocht met het ministerie van Financiën, waarna de regelgeving

zo is aangepast dat het voor Friese ANBI-instellingen nu ook mogelijk is zich in het Fries te verantwoorden. Dit is tevens opgenomen in de nieuwe bestuursafpraak.

In de nieuwe bestuursafpraak is tevens opgenomen dat ook de Veiligheidsregio Fryslân vanuit de Wet gebruik Friese taal actief betrokken en gestimuleerd wordt om taalbeleid te ontwikkelen, te implementeren en indien nodig te actualiseren. De meldkamer die het Friese taalgebied bedient, behoudt ook een Fries taalbeleid. Van belang is dat er voldoende Friestalige medewerkers beschikbaar blijven zodat meldingen vanuit Fryslân als staand beleid standaard en op ieder moment in de Friese taal gedaan kunnen worden. Wat betreft de regionale politie-eenheid Noord-Nederland zijn in de bestuursafpraak tevens afspraken opgenomen dat Friese burgers in de regio Noord-Nederland bij de politie gebruik kunnen maken van hun recht om een aangifte in de Friese taal te doen. De provincie en het Rijk sturen er bij de politie op aan dat de voorkeurs taal van de betrokken Friese burgers standaard gevraagd en vastgelegd wordt. De provincie en het Rijk zullen hiervoor overleggen met de regionale politiefchef van de eenheid Noord-Nederland.

26. During the on-the-spot visit, the Committee of Experts noted that Frisian place names are used only to a limited extent, in particular in Leeuwarden. The Committee of Experts underlines that the term “place-names” within the meaning of the present undertaking concerns not only the name of a municipality, but all topographical names in that municipality that can be officially used, for example in texts produced by the authority (e.g. documents, forms, public relations material, websites) or in signage (e.g. street name signs, signposts and public transport signs, indications for tourists). The Committee of Experts encourages the authorities to ensure the use or adoption of traditional and correct forms of place names in Frisian.

Het staat een gemeente vrij om Friese plaatsnamen te hanteren in documenten of in de publieke ruimte. De Gemeentewet voorschrijft alleen de verplichting dat minstens de naam van de gemeente/plaats zoals opgenomen in het Kadaster op topografische aanduidingen zichtbaar is. In de bestuurlijke overleggen kan de provincie Fryslân in haar rol van taalskipper gemeenten wijzen op de mogelijkheid om tweetalige borden te hanteren en het belang daarvan voor de Friese taal. De provincie Fryslân heeft op haar website een recente alfabetische lijst van alle plaatsnamen in de provincie Fryslân ter beschikking gesteld. Op deze lijst zijn zowel de Friese als Nederlandse plaatsnamen aangegeven. Een voorbeeld van deze gemeentelijke bevoegdheid in werking buiten de provincie Fryslân is zichtbaar in de provincie Limburg: ondanks dat Limburgs niet onder Deel III van het Handvest valt, hanteren een aantal gemeenten tweetalige plaatsnaamborden binnen hun geografische gemeenten.

In de bestuursafpraak is opgenomen dat wanneer Friestalige toponiemen door het bevoegd gezag officieel zijn vastgesteld, ook in de Basisregistratie Adressen en Gebouwen (of kadastrale systemen) alleen nog de Friestalige toponiemen gehanteerd worden. Het Kadaster zal voor een actueel bronregister zorgen zodat er alleen gebruik gemaakt wordt van de door het bevoegd gezag officieel vastgestelde Friestalige plaats- en waternamen. Echter de Friese gemeenten bepalen zelf hoe namen van woonplaatsen, adressen, topografische gebieden e.d. vastgelegd worden en registreren dit als bronhouder zelf in de eigen BAG. Het Kadaster neemt in de landelijke voorzieningen een kopie op van de gemeentelijke bron.

27. The Committee of Experts received no relevant information in this respect. It therefore maintains its previous conclusion that the undertaking is not fulfilled. The Committee of Experts encourages the authorities to ensure compliance, as far as possible, with requests from public service employees who speak Frisian to be appointed in the territory in which this language is used.

Tot op heden zijn er geen verzoeken bekend van Fries-sprekende ambtenaren om in een Friestalig gebied werkzaam te zijn. Mocht er sprake zijn van Fries-sprekende werknemers in Rijksdienst die de voorkeur geven om in de provincie Fryslân te werken, dan kan op individuele basis gekeken kunnen worden in hoeverre aan deze maatregel invulling gegeven kan worden.

Artikel 11 – Media

28. The representatives of the Frisian speakers and of Omrop Fryslân express serious concerns about the amendments to the Media Act and the future of Frisian-language broadcasting. Omrop Fryslân will no longer have its own board and will lose influence on the programmes, also due to the funding set-up in the new structure (there will be no earmarked funding for Omrop Fryslân). They fear that many of the programmes, starting with Frisian drama or children programmes, will no longer be produced and that the overall quality will decrease. The new set-up does not seem to improve the presence of Frisian in the media, as recommended by the Committee of Experts. As the legislation is not yet finalised, the Committee of Experts cannot conclude on the fulfilment of the undertaking. It urges the Dutch authorities to ensure that the position of Frisian in media is not negatively affected.

Met 'de nieuwe Mediawet' wordt door het Adviescomité kennelijk gedoeld op het wetsvoorstel tot wijziging van de Mediawet 2008 (modernisering regionale publieke omroep). Dit wetsvoorstel is echter uiteindelijk niet bij de Tweede Kamer ingediend. Niettemin achtten de Provincie Fryslân en de Rijksoverheid het gelet op o.a. de Wet gebruik Friese taal, het Europees Handvest voor Regionale Talen of Talen van Minderheden, het Kaderverdrag voor bescherming inzake nationale minderheden en het adviesrapport van de tijdelijke commissie borging Friese taal in de Media (2013) o.l.v. mr. R.J. Hoekstra van belang om de positie van de Friese taal in de media extra te waarborgen. Dat is gebeurd in de Bestuursafspraken Fries in de media 2016 (Stcrt. 2016, 68855). De afspraken in dit convenant zijn voor zover mogelijk en nog actueel overgenomen in de BFTK 2019-2023 die met ingang van 1 januari 2019 in werking is getreden.

Het convenant waarborgt de positie van de Friese taal in de media. Omrop Fryslân zendt uit in de Friese taal en heeft daarom een bijzondere taak voor het behoud, de bevordering, de ontwikkeling, de overdracht en het levende gebruik van de Friese taal. Het convenant waarborgt een volwaardig, zelfstandig en breed programma- en media-aanbod in de Friese taal, dat op dagelijkse basis beschikbaar is op diverse mediaplatforms en dat in het mediabestel herkenbaar blijft. De financiering van Omrop Fryslân door het Rijk en de provincie is in het convenant vermeld en daarmee eveneens goed gewaarborgd. Daarnaast heeft de Omrop qua bedrijfsvoering ingespeeld op mogelijke financiële tegenslagen door het creëren van een flexibele schil.

Een eerdere ingeboekte bezuiniging van € 17 miljoen per jaar voor de regionale omroepen is ingegaan op 1 januari 2017. Iedere regionale omroep moet daaraan bijdragen. Deze bezuiniging geldt dus ook voor Omrop Fryslân. Met de regionale omroepen is afgesproken dat bij het invullen van de bezuiniging de programmering en de redacties zoveel mogelijk zullen worden ontzien. Samenwerking tussen de regionale omroepen is daarom bij de invulling van deze bezuiniging cruciaal. Wanneer de regionale omroepen plannen voor verdergaande samenwerking willen realiseren, kan daarbij een beroep op de vergoeding van gemaakte frictiekosten worden gedaan.

Het Rijk en de provincie kunnen zich alleen inspannen voor de Friese media op het gebied van financiën en het waarborgen van het belang van de Friese media. Zij mogen geen bemoeienis hebben met de vorm en inhoud van het media-aanbod. Op grond van de Mediawet 2008 bepalen de media-instellingen zelf de vorm en inhoud van hun media-aanbod. Dit betekent onder meer dat het Rijk en de provincie het gebruik van het Fries door media-instellingen niet kunnen verplichten. Het staat een media-instelling echter vrij om media-aanbod in het Fries te verzorgen. Het is niet mogelijk om invloed uit te oefenen op de inhoudelijke programmering van Friese media.

29. The fifth periodical report does not provide specific information in this respect. It indicates that the Province of Fryslân set up a Frisian Media Fund, to promote innovations in media and investigative journalism. Until 2015, €100 000 was made available annually to Frisian language media. However, the Committee of Experts has not been informed of any private radio stations or television channels broadcasting in Frisian. The Committee of Experts considers these undertakings not fulfilled. It again strongly urges the Dutch authorities to take steps to promote the use of Frisian in private broadcasting

Omrop Fryslân is de media-instelling die media-aanbod over Fryslân en in het Fries verzorgt op zowel radio als televisie.

In onderstaande tabel staat het budget van Omrop Fryslân en de uitgezonden uren uiteengezet.

	2015	2016	2017	2018
Jaarlijks budget	€ 15.168.181	€ 15.480.432	€ 14.801.122	€ 14.612.725
Radio-uitzendingen in uren	8.395	8.395	8.760	8.760
Televisie uitzendingen in uren	993	1.960	1.600	1.600

De Mediawet 2008 bepaalt dat providers het radiokanaal en het televisiekanaal van Omrop Fryslân in ieder geval moeten doorgeven aan hun abonnees in de provincie Fryslân. Het televisiekanaal moet ook worden doorgegeven aan de abonnees in de aan de provincie Fryslân aangrenzende provincies. In de praktijk wordt het televisiekanaal van Omrop Fryslân door de twee grootste providers Ziggo en KPN echter in geheel Nederland doorgegeven. Daarnaast kunnen het radiokanaal en het televisiekanaal van Omrop Fryslân in heel Nederland ontvangen worden via de satelliet en online (via de website en app). Het radiokanaal van Omrop Fryslân kan ook via internetradio ontvangen worden. Verder produceert Omrop Fryslân een wekelijkse televisiedocumentaire genaamd Fryslân DOK. Deze documentaires, met Friese thema's worden op de nationale televisie uitgezonden. De documentaires zijn in het Fries en met ondertiteling in het Nederlands.

Artikel 12 – Culturele activiteiten en voorzieningen

30. The fifth periodical report indicates that changes to the funding of the Frisian cultural institutions are to be discussed with the Province of Fryslân. To this date, an important network of cultural bodies promoting Frisian is active in Fryslân. The Committee of Experts asks the authorities to provide information on the funding of cultural institutions in the next periodical report.

In accordance with the Cultural Policy Act, the Dutch government guarantees a financial contribution to a wide and varied range of cultural institutions and programmes. The cultural institutions directly funded by central government form the main part of the so-called Basic National Infrastructure (BIS). The BIS guarantees subsidies for a four-year period. The criteria for public funding in the national basic infrastructure in the period 2017-2020 are artistic quality and geographical spread. Other criteria are cultural education and participation, and social value.

Cultural institutions wishing to apply for a position in the national basic infrastructure are required to submit an application to the Council for Culture [Raad voor Cultuur]. The Council for Culture decides content-wise on which cultural institutions should be part of the BIS.

In 2006, the Ministry of Education, Culture and Science established a number of public cultural funds and provided them with public money. Each fund allocates money to cultural institutions or individual artists according to their specific aims. In addition to these subsidies, provinces and municipalities also award grants.

In het kader van de basinfrastructuur ontvangt het toneelgezelschap Tryater een subsidie per jaar EUR 1.600.000 in de periode 2017-2020. Het Letterenfonds ondersteunt Explore the North, een interdisciplinair productieplatform voor literatuur, taal en meertaligheid, om het noordelijke productieklimaat te versterken. Het platform ontvangt in de periode EUR 60.000 per jaar.

31. The Committee of Experts reiterates that the present undertaking concerns above all the way in which the country presents its own diverse linguistic and cultural heritage abroad. This could consist of cultural exchanges, references to the regional or minority languages spoken in the Netherlands in the context of exhibitions or events, or information material aimed at an international public. The Committee of Experts considers this undertaking not fulfilled. It again strongly urges the Dutch authorities to include the Frisian language and the culture it reflects in its cultural policy abroad.

De Provincie Fryslân is lid van het Europese Network to Promote Linguistic Diversity (NPLD), een belangrijke Europese platformorganisatie waar gebieden en regio's waar een minderheids- of regionale taal in gebruik is lid van zijn. Binnen dit platform heeft de provincie meerdere malen de voorzittersrol vervuld. Het platform wordt door de provincie actief gebruikt om kennis rondom meertaligheid te delen en daar waar mogelijk samen op te trekken. Zo is er vanuit het NPLD actief meegewerkt aan het tot stand komen van de door de Raad van Europa recent (februari 2019) gepubliceerde document 'Classroom activities'²⁵.

Er zijn bovendien vanuit de provincie Fryslân veel en diverse contacten tussen Nederlandse en Duitse Friezen. De InterFriese Raad is hier instrumenteel in. Het biedt diverse maatschappelijke organisaties de gelegenheid tot uitwisseling op de terreinen van bijvoorbeeld geschiedenis, cultuur en taal. In de nieuwe bestuursafpraak Friese taal en cultuur zal mogelijk ook ingezet worden op versterking en verdere institutionalisering van interfriese contacten tussen de provincie Fryslân en Duitse deelstaten. Gedurende de looptijd van de bestuursafpraak zal in het bijzonder gekeken worden naar de mogelijkheden om uitwisselingen en samenwerking tussen de Friese taalgebieden in Nederland en Duitsland (en de Waddenregio) uit te gaan voeren.

²⁵ <https://www.npld.eu/educational-guidelines-to-bring-in-linguistic-diversity-in-the-classrooms/>

Er zijn vanuit de Fryske Akademy/Mercator (Leeuwarden), de universitaire opleidingen Fries aan de RUG (Groningen) diverse contacten met instellingen en organisaties zoals het Nordfriisk Instituut (Bräist/Bredstedt), de Ostfriesische Landschaft (Aurich) en de universiteit in Kiel.

In 2018 was Leeuwarden culturele hoofdstad van Europa. Deze benoeming heeft culturele uitwisseling en toerisme gegenereerd voor de provincie Fryslân en de gemeente Leeuwarden. Hierbij zijn vele internationale contacten opgedaan. Binnen Leeuwarden-Fryslân 2018 is het project “Lân fan taal” opgezet. Het uitgangspunt van Lân fan taal was je taal vieren in een vrijstaat. Vele instituten en personen in Fryslân en daarbuiten werkten samen om de diversiteit van taal een toekomst te geven.

In de nieuwe BFTK zijn afspraken gemaakt over de betrekking van de Friese taal en cultuur bij het Nederlandse buitenlandbeleid. De Friese taal en cultuur moet een duidelijke plaats krijgen in het voorlichtingsbeleid van de Nederlandse ambassades over de taal en cultuur van Nederland. In het berichtenverkeer van het ministerie van Buitenlandse Zaken wordt zo gedurende de looptijd van de BFTK (2019-2023) twee keer een instructie gestuurd aan de Publieksdiplomatie en Culturele Zakenafdelingen van alle Nederlandse ambassades om de wettelijke plaats van de Friese taal en cultuur onder de aandacht te brengen. Nederlandse ambassades worden met deze instructies aangemoedigd met de wettelijke plaats van de Friese taal en cultuur in publieksdiplomatie en cultuurbeleid rekening te houden. Adhoc kan het punt aangaande Friese taal en cultuur ook meegenomen worden in de zogenaamde terugkomdagen en professionalisering van de cultuurattaches.

Het kenniscentrum Tresoar in Leeuwarden is verbonden met meerdere Europese organisaties. Het Theater in Leeuwarden heeft banden met Lapland, een regio waar ook minderheidstalen beschermd onder het Handvest worden gesproken.

Raad voor Cultuur pleit voor het aankomende cultuurbeleid (2021-2024) voor een regionale culturele infrastructuur. Met de opname van een regionale culturele infrastructuur in het landelijke cultuurbestel wil de Raad voor Cultuur dat er meer erkenning en financiering komt voor het culturele aanbod in de regio. In het huidige nationale cultuurbestel is er een aantal organisaties opgenomen die de Friese taal en cultuur uitdragen, zoals Tryater en Tresoar. Tryater is een professioneel theater met Friese wortels. Tryater wordt beoordeeld met inachtneming van de uitgangspunten van de Rijksnota cultuurbeleid. De beoordeling vindt plaats door de Raad voor Cultuur. Frysk Letterkundich Museum en Dokumentaasjesintrum FLMD is onderdeel van Tresoar.

De Rijksfondsen binnen het Internationaal Cultuurbeleid stimuleren en ondersteunen ook internationale projecten vanuit instellingen in de regio. Het Nederlands letterenfonds besteedt in zijn activiteiten tevens aandacht aan de Friestalige literatuur. Werkbeurzen voor auteurs en vertalers van het fonds zijn ook toegankelijk voor Friese schrijvers.

Daarnaast stimuleert Fonds voor cultuurparticipatie met de subsidieregeling ‘talent in de regio’ culturele projecten die ook gerelateerd kunnen zijn aan de Friese taal.

32. The fifth periodical report does not provide specific information in this respect. The Committee of Experts maintains its previous conclusion that the undertaking is partly fulfilled. It urges the Dutch authorities to identify the economic and social sectors that are relevant for this undertaking, to raise their awareness of the promotion of Frisian and to organise activities promoting this language.

Er zijn niet direct economische en sociale factoren te benoemen die relevant zijn voor dit lid. In de bestuursafpraak zijn opnieuw afspraken opgenomen over dat bedrijven in de provincie Fryslân gestimuleerd worden om in externe communicatie het Fries te gebruiken en het daarmee zichtbaarder te maken. Er zal verder gewerkt worden aan de verbetering van de positie van het Fries in het economische domein. Met behulp van o.a. kennissessies wordt de meerwaarde van de Friese taal, cultuur en identiteit voor het bedrijfsleven inzichtelijk gemaakt. Het doel van deze kennissessies is om ondernemers de mogelijkheden te laten zien om hun identiteit als Fries bedrijf te versterken. Gedurende deze bestuursafpraak zal hierbij het bij het taalbevorderingsinstituut ondergebrachte Stipepunt Frysk een rol spelen. Ook zal vanuit de provincie Fryslân dit jaar onderzoek opgezet worden naar de plaats van het Fries in het bedrijfsleven. Op basis van goede praktijkvoorbeelden zal er zo in de toekomst nieuw beleid gemaakt kunnen worden.

33. During the on-the-spot visit, the Committee of Experts was informed that there is no law or regulation in place requesting that health and social care facilities offer the possibility to use Frisian. In practice, Frisian is used in health care provision, especially in small places, but its use is not guaranteed on a general level. According to the representatives of the speakers, in some cases the use of Frisian was even discouraged. The Committee of Experts asks the authorities to clarify whether in some domains Dutch is obligatory. As far as the training of staff is concerned, the Committee of Experts was informed that in the 2015-2016 school year optional courses of Frisian were introduced in the vocational training of health care workers, at the initiative of the vocational training institutions, for three hours per week during one semester. The Committee of Experts welcomes the development concerning the teaching of Frisian in vocation training of health care staff. It underlines that the undertaking requires the authorities to ensure that social care facilities offer the possibility of receiving and treating Frisian-speakers in their own language. A comprehensive and structured approach is therefore needed, comprising clear legal guidelines ensuring the possibility to use Frisian, a human resources policy (which includes regulations governing the relevant qualifications and takes account of a person's knowledge of Frisian, or facilities and incentives for the existing personnel to improve their language skills) and ensuring that both staff and persons concerned are aware of the possibility to use Frisian. Bearing in mind the current existing practical use of Frisian, the Committee of Experts maintains its previous conclusion that the undertaking is partly fulfilled. It encourages the authorities to adopt a structured policy with a view to ensuring that social care facilities may receive and treat those concerned in Frisian.

In de nieuwe BFTK zijn een aantal afspraken opgenomen met betrekking tot Frysk in de zorg. Het project 'Frysk yn 'e soarch' wordt voortgezet. Hier zal o.a. ingezet worden op zichtbaarheid en vanzelfsprekendheid van het gebruik van de Friese taal in de zorg. Het project zet o.a. in op kraamhulp, consultatiebureaus, ziekenhuizen, verpleeghuizen, huisartsen, de meldkamer en WMO-thuiszorg. Bij contacten met verpleeghuizen zal gekeken worden in hoeverre er een relatie gelegd kan worden met het opnemen van het Fries in het kwaliteitskader. Hiervoor wordt in overleg gegaan met gemeenten, die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van de WMO, de inkoop van zorg en de contacten met de zorgverzekeraars.

Gedurende de looptijd van deze bestuursafpraak wordt onderzocht door de provincie of het mogelijk is om het belang van het gebruik van de moedertaal of het taalbewustzijn in het curriculum van verschillende zorg- en welzijn opleidingen op hbo-niveau op te nemen (naast het mbo-zorgonderwijs).

Er zal in de looptijd van deze bestuursafpraak worden nagegaan door de provincie, zo nodig middels een pilot, in hoeverre het mogelijk is om in overleg met het ministerie van VWS tweetalige animatiefilmpjes in alle Friese ziekenhuizen in te zetten. Hiervoor zal eerst in kaart gebracht worden welke Friestalige hulpmiddelen voor zorginstellingen reeds bestaan en aan welke hulpmiddelen eventuele behoefte bestaat bij Friese ziekenhuizen.